

EEN ONGEHOORDE KEUZE:

HUISONDERWIJS ALS ALTERNATIEF NAAST SCHOOLONDERWIJS

A.H.N. Wakelkamp Hogeschool Arnhem Nijmegen

juni 1996

INHOUDSOPGAVE

-blz.

INHOUDSOPGAVE	2
EEN ONGEHOORDE KEUZE: HUISONDERWIJS ALS ALTERNATIEF NAAST SCHOOLONDERWIJS	5
SAMENVATTING	5
INLEIDING	10
1 WAAROM KIEZEN OUDERS VOOR HUISONDERWIJS?	13
1.1 INLEIDING	13
1.2 KRITIEK OP HET ONDERWIJS IN SCHOLEN	13
1.2.1 <i>Ontevredenheid over de school als leef- en leeromgeving</i>	13
1.2.2 <i>Verzet tegen de identiteit en doeleinden van scholen</i>	14
1.2.3 <i>Ontevredenheid over de kwaliteit van het onderwijs</i>	14
1.3 DE INTRINSIEKE WAARDE VAN HUISONDERWIJS	15
1.3.1 <i>De thuissituatie is een natuurlijke plek en uitvalbasis om te leven en te leren ...</i>	15
1.3.2 <i>Ouders kunnen maximaal invloed uitoefenen op de opvoeding van hun kinderen</i>	15
1.3.3 <i>Het onderwijs kan flexibel ingericht worden en afgestemd worden op de behoeften van de kinderen</i>	16
1.3.4 <i>Huisonderwijs is voor de ouders een verrijkende ervaring en versterkt het gezinsleven</i>	16
1.4 LEVENSBESCHOUWELIJKE EN ONDERWIJSKUNDIGE RICHTINGEN	16
2 RESULTATEN VAN HUISONDERWIJS	19
2.1 INLEIDING	19
2.2 RESULTATEN VAN HUISONDERWIJS	20
2.2.1 <i>Leerprestaties</i>	20
2.2.2 <i>Sociaal-emotionele ontwikkeling</i>	21
2.2.3 <i>"Their chosen aims"</i>	22
2.3 ACHTERGRONDVARIABLEN	23
2.3.1 <i>Het opleidingsniveau van de ouders</i>	23
2.3.2 <i>Inkomen van de ouders</i>	24
2.3.3 <i>Onderwijsbevoegdheid</i>	24
2.3.4 <i>Gezinssamenstelling</i>	24
2.3.5 <i>Geloofsovertuiging</i>	25
2.3.6 <i>Conclusie</i>	25
2.4	25
KANTTEKENINGEN	25

3	HUISONDERWIJS IN DE PRAKTIJK	27
3.1	INLEIDING	27
3.2	DE INRICHTING VAN HUISONDERWIJS.....	27
3.2.1	<i>De rollen van de ouders.....</i>	27
3.2.2	<i>Verschillende vormen van discipline</i>	28
3.2.3	<i>Leerplan.....</i>	29
3.2.4	<i>Tijd.....</i>	32
3.2.5	<i>Hulpmiddelen.....</i>	32
3.2.6	<i>Evaluatie, diagnostisering, remediëring.....</i>	33
3.2.7	<i>Een verklaring voor het succes</i>	33
4	DE INBEDDING VAN HUISONDERWIJS	35
4.1	INLEIDING	35
4.2	DE OVERHEID	35
4.2.1	<i>Verenigde Staten</i>	35
4.2.2	<i>Engeland</i>	36
4.3	ONDERSTEUNING.....	37
4.3.1	<i>Verenigde Staten</i>	37
4.3.2	<i>Engeland</i>	37
4.4	DE RELATIE MET SCHOLEN.....	38
5	HUISONDERWIJS EN DE WET	39
5.1	INLEIDING	39
5.2	DE PLAATS VAN HUISONDERWIJS IN DE ONDERWIJSWETGEVING	39
5.3	MOGELIJKHEDEN TOT VRIJSTELLING VAN DE LEERPlicht.....	40
5.3.1	<i>Wat is leerplicht?</i>	40
5.3.2	<i>Vrijstelling van de verplichting tot inschrijving.....</i>	40
5.3.3	<i>Artikel 15.....</i>	42
5.3.4	<i>Conclusie.....</i>	43
5.4	HUISONDERWIJS BINNEN SCHOOLONDERWIJS	43
5.4.1	<i>Wat is een school?.....</i>	43
5.4.2	<i>Oprichting van een uit de openbare kassen bekostigde bijzondere school.....</i>	44
5.4.3	<i>Huisonderwijs ondergebracht bij een bestaande basisschool</i>	44
5.4.4	<i>Oprichting van een niet-bekostigde school.....</i>	46
5.4.5	<i>Aanwijzing als onderwijsinstelling door de minister</i>	47
5.4.6	<i>Conclusie.....</i>	47
5.5	HUISONDERWIJS EN EUROPEES RECHT	47
6	HET DRAAGVLAK VOOR HUISONDERWIJS IN NEDERLAND.....	50
6.1	INLEIDING	50
6.2	UITGANGSPUNTEN VAN HET NEDERLANDSE ONDERWIJSBELEID, MET NAME TEN AANZIEN VAN LEERPlicht.....	51
6.2.1	<i>Leerplicht is nodig.....</i>	51
6.2.2	<i>Leerplicht en schoolplicht zijn identiek</i>	51
6.2.3	<i>Verantwoordelijkheid voor de voortgang van het leerproces</i>	51
6.2.4	<i>Zo maximaal mogelijke aanwezigheid.....</i>	51

6.2.5	<i>Startkwalificatie</i>	52
6.2.6	<i>Preventie</i>	53
6.2.7	<i>Michiel de Ruyter</i>	53
6.3	REACTIES VAN POLITIEKE PARTIJEN.....	54
6.3.1	<i>CDA</i>	55
6.3.2	<i>D'66</i>	55
6.3.3	<i>PVDA</i>	56
6.3.4	<i>VVD</i>	56
6.4	REACTIES VAN PEDAGOGISCHE STUDIECENTRA.....	57
6.4.1	<i>APS</i>	57
6.4.2	<i>CPS</i>	58
6.5	COMMENTAAR	58
6.5.1	<i>Redenen om te kiezen voor huisonderwijs</i>	58
6.5.2	<i>De leerprestaties</i>	58
6.5.3	<i>Persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke toerusting</i>	59
6.5.4	<i>Toezicht</i>	60
6.5.5	<i>Verantwoordelijkheid</i>	60
6.5.6	<i>Kip of ei</i>	61
6.6	BETEKENIS VAN DE ERVARINGEN MET HUISONDERWIJS VOOR HET SCHOOLONDERWIJS...61	
6.6.1	<i>Ouders betrekken bij het onderwijs en de opvoeding van hun kinderen</i>	61
6.6.2	<i>Maatwerk leveren in het leeraanbod aan kinderen</i>	61
6.6.3	<i>Kinderen ervaring laten opdoen met verschillende vormen van discipline</i>	62
6.6.4	<i>Gebruikzaken van een groot aantal hulpmiddelen, mensen en lokaties</i>	62
7	CONCLUSIES	63
	BIJLAGE 1. LITERATUUR	66
	BIJLAGE 2. GERAADPLEEGDE INSTANTIES	70
	ENGLISH SUMMARY	71

EEN ONGEHOORDE KEUZE: HUISONDERWIJS ALS ALTERNATIEF NAAST SCHOOLONDERWIJS

SAMENVATTING

In Nederland gaan kinderen naar school zodra ze leerplichtig zijn (en soms al wanneer ze nog niet leerplichtig zijn). De koppeling tussen leerplicht en schoolplicht is in de Leerplichtwet 1969 vastgelegd. Kinderen gaan naar school tenzij er overwegende, door de ouders aangedragen en door de overheid erkende, redenen zijn om een kind niet naar school te sturen.

In een aantal Engelstalige en Scandinavische landen is sinds ongeveer twintig jaar huisonderwijs sterk in opkomst. In de Verenigde Staten krijgen nu ongeveer één miljoen kinderen huisonderwijs; in Engeland houden ongeveer tienduizend gezinnen zich bezig met huisonderwijs. Ouders die kiezen voor huisonderwijs, sturen hun kinderen niet naar school maar geven zelf vorm aan het onderwijs voor hun kinderen.

Dit onderzoek heeft als doelen:

- Het samenvatten van de resultaten van onderzoeken over huisonderwijs zoals zich dat gedurende de laatste twintig jaar ontwikkeld heeft in de Verenigde Staten en Engeland.
- Nagaan welke mogelijkheden er in het licht van de Nederlandse onderwijswetgeving bestaan voor huisonderwijs.
- De mening peilen van een aantal politieke partijen en pedagogische studiecentra omtrent huisonderwijs.

In hoofdstuk 1 wordt een overzicht gegeven van de redenen die ouders in de Verenigde Staten en Engeland opgeven om te kiezen voor huisonderwijs.

Ouders kiezen om veel verschillende redenen voor huisonderwijs. Veel ouders zijn ontevreden over het schoolonderwijs:

Ze zijn ontevreden over de school als leef- en leeromgeving Ze verzetten zich tegen de identiteit en doeleinden van scholen.

Ze zijn ontevreden over de kwaliteit van het onderwijs.

Naarmate het voorbeeld en de voordelen van huisonderwijs bij meer mensen bekend werden, hebben steeds meer mensen gekozen voor huisonderwijs vanwege de intrinsieke waarde. Redenen die dan genoemd worden, zijn:

- De thuissituatie is een natuurlijke plek en uitvalbasis om te leven en te leren.
- Ouders kunnen maximaal invloed uitoefenen op de opvoeding van hun kinderen.
- Het onderwijs kan flexibel ingericht worden en afgestemd worden op de behoeften van de kinderen.
- Huisonderwijs is voor de ouders een verrijkende ervaring en versterkt het gezinsleven.

De meeste ouders begonnen in de jaren zeventig en tachtig met huisonderwijs nadat hun kinderen enige jaren schoolonderwijs genoten hadden. Hun keuze in deze eerste fase was een reactie op het schoolonderwijs. Inmiddels is huisonderwijs in een tweede fase beland waarin steeds meer ouders al gekozen hebben voor huisonderwijs voordat hun kind de leerplichtige leeftijd bereikt heeft. Zij kiezen voor huisonderwijs omdat zij overtuigd zijn van de intrinsieke waarde ervan.

Ouders die voor huisonderwijs kiezen, vormen een gemengd gezelschap - ze beperken zich niet tot bepaalde geloofs- of politieke stromingen, inkomensklassen of opleidingsniveaus. De opvattingen van de ouders over het doel en de inrichting van (huis)onderwijs lopen sterk uiteen. Hood (1991) onderscheidt vier onderwijskundige filosofieën - essentialisme, progressivisme, perennialisme en existentialisme. Steeds meer ouders kiezen op pragmatische gronden voor huisonderwijs: zij ervaren in hun kennissenkring dat de leerprestaties en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen er vaak op vooruitgaan met huisonderwijs.

In hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van de resultaten van huisonderwijs en van de omgevingsfactoren die geopperd worden om deze resultaten te verklaren.

Kinderen die huisonderwijs genieten, vertonen gemiddelde tot ruim bovengemiddelde leerprestaties op alle vakgebieden. De praktijk van huisonderwijs laat zien dat kinderen ook zonder schoolonderwijs tot aansprekende leerprestaties kunnen komen.

Het algemene beeld van de onderzoeksresultaten is, dat kinderen die huisonderwijs genieten zich gemiddeld sociaal beter ontwikkeld hebben dan kinderen die schoolonderwijs volgen. Hun zelfbeeld is positiever, ze zijn rijper en ze vertonen minder gedragsproblemen.

De meeste kinderen nemen deel aan allerlei sociale activiteiten en hebben meer contact met mensen van verschillende leeftijden dan kinderen die schoolonderwijs volgen.

Er is geen aanwijzing dat kinderen die huisonderwijs genieten zich in sociaal-emotioneel opzicht gebrekkiger ontwikkelen dan kinderen die schoolonderwijs volgen. Ook is er geen aanwijzing dat kinderen die huisonderwijs krijgen meer moeite hebben om in de maatschappij hun draai te vinden. In de Verenigde Staten verricht onderzoek geeft eerder aanleiding om het tegenovergestelde te veronderstellen.

Inkomen en opleidingsniveau van de ouders kunnen niet of slechts in geringe mate dienen als indicator voor de verklaring en voorspelling van de leerprestaties van kinderen die huisonderwijs genieten. Er is geen aanwijzing dat deze variabelen een belangrijkere rol spelen m.b.t. huisonderwijs dan m.b.t. schoolonderwijs. Uit alle onderzoeken blijkt dat een onderwijsbevoegdheid van ouders niet noodzakelijk is om kinderen die huisonderwijs genieten betere leerprestaties te laten behalen.

In hoofdstuk 3 wordt beschreven op welke wijze ouders invulling geven aan huisonderwijs en wordt een hypothese geformuleerd om de resultaten van huisonderwijs te verklaren.

De inrichting van het huisonderwijs vindt in de praktijk op zeer veel verschillende manieren plaats.

De tijd die per week besteed wordt aan huisonderwijs varieert enorm - in één onderzoek worden extremen van 0 (volledig autonoom onderwijs) en 45 uur genoemd; de gemiddelde bestede tijd per week bedroeg 15 uur. Een belangrijk deel van deze tijd is een ouder, gewoonlijk de moeder, aanwezig. Omdat de ouders vaak ook extra energie steken in het verzorgen van het sociale netwerk, is huisonderwijs tijdrovend.

Ouders vervullen verschillende rollen: instructeur, consultant, inspirator, facilitator, medeleerling. Hoewel de nadruk op elk van deze rollen voor elke ouder anders zal liggen, is het gebruikelijk dat alle rollen in de interactie met de kinderen een plaats krijgen, vaak binnen het tijdsbestek van één dag.

Kinderen opereren in verschillende disciplinaire contexten: van hen wordt autoritaire, democratische en autonome discipline gevraagd. Ook hiervoor geldt, dat het gebruikelijk is

dat alle vormen van discipline een plaats krijgen, vaak binnen het tijdsbestek van één dag, hoewel per gezin de nadruk op bepaalde vormen van discipline verschilt.

Leerplannen en lesprogramma's vertonen een al even grote diversiteit. Lesmateriaal wordt gehaald uit schriftelijke cursussen, handboeken, schoolboeken, de bibliotheek, de (multi)media, buitenshuis.

Het hedendaagse huisonderwijs blijkt wezenlijk te verschillen van het klassieke huisonderwijs.

De volgende factoren dragen waarschijnlijk in belangrijke mate bij tot het gebleken succes van huisonderwijs:

- Ouders hechten grote waarde aan gepast onderwijs voor hun kinderen.
- Ouders zijn bereid en in staat veel tijd te steken in het onderwijs en de opvoeding van hun kinderen. Het komt er in de 'praktijk op neer dat één van de ouders, veelal de moeder, geen volledige baan of zelfs geen betaalde baan heeft.
- Kinderen volgen een leerplan dat op hen toegesneden is.
- Het leerplan en het tijdrooster worden veelvuldig bijgesteld.
- Kinderen zijn vaak in grote mate medeverantwoordelijk voor de vormgeving van het leerplan en het tijdrooster.
- Kinderen krijgen veel ervaring in de afwisseling van verschillende vormen van discipline.
- Ouders en kinderen maken gebruik van een groot aantal hulpmiddelen, mensen en lokaties.
- De overgang tussen leven en leren is meestal transparant.

Een aantal van deze factoren kan niet of slechts met grote moeite in het schoolonderwijs ingevoerd worden.

Hoofdstuk 4 bevat een overzicht van de manier waarop in de Verenigde Staten en Engeland de overheid omgaat met huisonderwijs. Daarnaast wordt beschreven welke organisaties ouders ondersteunen en wordt de overgang van schoolonderwijs naar huisonderwijs en vice versa behandeld.

Het toezicht op de kwaliteit van huisonderwijs berust in de Verenigde Staten bij de afzonderlijke staten en in Engeland bij de Local Education Authorities. Enkele staten stellen vooraf eisen; de meeste staten verlangen dat kinderen regelmatig getest worden. In Engeland voeren de Local Education Authorities gewoonlijk controle uit door middel van huisbezoek.

Sommige kinderen wisselen in hun "leercarrière" bewust huisonderwijs af met schoolonderwijs.

In hoofdstuk 5 wordt gezien in hoeverre huisonderwijs in Nederland wettelijk mogelijk is.

De Nederlandse wetgever wijst huisonderwijs als vrijstellingsgrond voor de leerplicht af. De Leerplichtwet 1969 schrijft schoolonderwijs voor en staat geen alternatieven toe waarmee aan de leerplicht voldaan wordt. Ouders kunnen slechts in enkele bijzondere gevallen overgaan tot huisonderwijs. Er moet dan, los van de wens tot het geven van huisonderwijs, een reden voor vrijstelling van de verplichting tot inschrijving aanwezig zijn.

Wanneer ouders op principiële gronden kiezen voor huisonderwijs voor een kind dat nog niet naar school gegaan is, zullen zij moeten kunnen aantonen:

- Dat huisonderwijs een wezenlijk onderdeel is van een levensbeschouwelijke visie, dus meer is dan een kwestie van het soort onderwijs;
- Dat het hedendaagse huisonderwijs iets wezenlijk anders is dan de perceptie van huisonderwijs ten tijde van de wetswijziging.

Voor dit geval bestaat geen precedent.

Een uit de openbare kassen te bekostigen basisschool kan niet opgericht worden met als bestaansgrond, huisonderwijs mogelijk te maken.

Een bestaande basisschool die huisonderwijs mogelijk wil maken, zal de inspectie en de Onderwijsraad op zijn weg vinden en, ingeval van een negatief besluit van de Onderwijsraad, beroep kunnen instellen bij de Raad van State.

Ouders die een niet-bekostigde school voor huisonderwijs oprichten, lopen de kans uiteindelijk voor de kantonrechter gedaagd te worden. In dit en het voorgaande geval moeten ouders beschikken over een onderwijsbevoegdheid als hun betrokkenheid bij de school een meer dan incidenteel karakter heeft.

Ouders kunnen de Minister vragen om een regeling of beschikking volgens artikel 1a van de Leerplichtwet ter zake één of meerdere scholen, gericht op het mogelijk maken van huisonderwijs.

Voor de vier bovengenoemde constructies bestaan geen precedënten.

Het Europees recht maakt huisonderwijs niet op voorhand onmogelijk. De Europese Commissie spreekt van "compulsory schooling, be it in State schools or private tuition of a satisfactory standard". "Verification and enforcement of educational standards" blijven overheidstaken. Het is denkbaar dat ouders er filosofische overtuigingen op na houden waarvan huisonderwijs een wezenlijk onderdeel is. De Staat zal zich ervan moeten verzekeren dat het recht op onderwijs van het kind daarmee niet tekort gedaan wordt.

In hoofdstuk 6 wordt beschreven in hoeverre er draagvlak bestaat om in Nederland huisonderwijs mogelijk te maken. Bovendien wordt aangegeven in welk opzicht ervaringen die met huisonderwijs opgedaan zijn van belang kunnen zijn voor het schoolonderwijs.

De huidige vraag van Nederlandse ouders en kinderen naar huisonderwijs is vrijwel nihil. Over de potentiële vraag valt niets concreets te zeggen.

Het onderwijsbeleid, met name ten aanzien van leerplicht, kan als volgt getypeerd worden:

- Leerplicht is nodig.
- Leerplicht en schoolplicht zijn identiek.
- Scholen zijn verantwoordelijkheid voor de voortgang van het leerproces van kinderen.
- De huidige begrenzing van de periode tijdens welke kinderen volledig leerplichtig zijn, geeft een minimum garantie voor een adequate maatschappelijke voorbereiding. Tijdens deze periode dient ernaar gestreefd te worden dat kinderen zo min mogelijk verzuimen.

Er bestaat op dit moment bij de fracties van CDA, D'66 en PVDA geen draagvlak om het ouders en kinderen mogelijk te maken om te kiezen voor huisonderwijs. De volgende redenen worden het meest genoemd:

- Er is op dit moment geen sprake van een duidelijke behoefte aan huisonderwijs.
- Een sterke toename van de behoefte aan huisonderwijs wordt niet verwacht.

- Het schoolonderwijs biedt voldoende kwaliteit.
- Veeljarig voltijds schoolonderwijs is voor de persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke toerusting van kinderen onmisbaar.
- Een effectief en efficiënt toezicht op de kwaliteit van huisonderwijs is moeilijk te realiseren.

De VVD-fractie meent dat de overdracht van kennis de kerntaak van scholen is. In de persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke toerusting van kinderen kan ook buiten de schoolomgeving voorzien worden, hoewel scholen hierin een nuttige taak hebben. Deze partij zou zich niet op voorhand verzetten tegen een wetswijziging die huisonderwijs mogelijk zou maken.

Uit de ervaringen met huisonderwijs kunnen de volgende aanbevelingen voor de praktijk van het schoolonderwijs gedistilleerd worden:

- Ouders intensief betrekken bij het onderwijs en de opvoeding van hun kinderen.
- Maatwerk leveren in het leeraanbod aan kinderen.
- Kinderen ervaring laten opdoen met verschillende vormen van discipline.
- Gebruikmaken van een groot aantal hulpmiddelen, mensen en lokaties.

A.H.N. Wakelkamp

INLEIDING

In Nederland gaan kinderen naar school zodra ze leerplichtig zijn (en soms al wanneer ze nog niet leerplichtig zijn). De koppeling tussen leerplicht en schoolplicht is in de Leerplichtwet 1969 vastgelegd. Kinderen gaan naar school, tenzij er overwegende, door de ouders aangedragen en door de overheid erkende redenen zijn om een kind niet naar school te sturen.

In een aantal Engelstalige en Scandinavische landen is sinds ongeveer twintig jaar huisonderwijs (onder de noemer "home education", "home-based education" (in Engeland) of "home schooling" (in de Verenigde Staten)) als vorm van onderwijs sterk in opkomst. Ouders die kiezen voor huisonderwijs, sturen hun kinderen niet naar school maar geven zelf vorm aan het onderwijs voor hun kinderen. Het gaat hier, getuige tabel 1, om niet geringe aantallen.

Tabel 1. Geschat aantal kinderen dat huisonderwijs volgt, c.q. aantal gezinnen dat gekozen heeft voor huisonderwijs [Home School Legal Defense Association (z.j.a); Robertson (1994), p. 6-; Meighan, R. (1995), pp. 275-276]

<i>Land</i>	<i>Aantal kinderen, c.q. aantal gezinnen (jaar schatting)</i>
Verenigde Staten	10.000 á 15.000 kinderen (1978) 750.000 á 1.200.000 kinderen (1995) 330.000 gezinnen (1995)
Canada	10.000 á 30.000 kinderen (1995)
Verenigd Koninkrijk	20 gezinnen (1977) 10.000 gezinnen (1995)
Australië	20.000 kinderen (1995)
Nieuw-Zeeland	3.000 kinderen (1995)

Noch in de Verenigde Staten, noch in andere landen bestaat er overigens een instelling die op systematische wijze gegevens verzamelt en bewerkt van alle kinderen die huisonderwijs volgen.

Huisonderwijs heeft een lange traditie, ook in Nederland. Huisonderwijs was in ons land tot 1969 een vorm van onderwijs waarmee voldaan werd aan de leerplicht.

Tot op de dag van vandaag krijgen sommige Nederlandse kinderen huisonderwijs. Het gaat hier om kinderen uit de volgende groepen:

- Kinderen waarvoor de ouders vrijstelling van de leerplicht verkregen hebben;
- Kinderen die vanwege langdurige ziekte thuis of in het ziekenhuis een zekere mate van onderwijs genieten;
- Kinderen die meeverhuizen met Nederlanders die in het buitenland werken. De Stichting IVIO alleen al levert jaarlijks voor ca. 1400 leerlingen onderwijsmateriaal. [Stichting IVIO (z.j.)]. Er bestaat geen onderzoek naar de leerprestaties van Nederlandse kinderen die in het buitenland huisonderwijs volgen;

- Kinderen die op basisscholen niet tot hun recht komen en waarvoor vooralsnog geen plaats is in het speciaal onderwijs is, of waarvan de ouders weigeren ze speciaal onderwijs te laten volgen. Vaak gaat het hier om hoogbegaafden. Elke leerplichtambtenaar komt met dergelijke kinderen in aanraking; naar schatting betreft het, als voorbeeld: in de gemeente Arnhem ongeveer twintig kinderen; in Amsterdam enkele honderden kinderen [mond. med. dhr. v.d. Hulst, Landelijke Vereniging voor Leerplichtambtenaren; mond. med. mw. v. Dalen, ouder: mond. med. dhr. Wicherts, Christelijk Pedagogisch Centrum: mw. Soetendorp-de Savornin Lohman, D'66-fractie. Handelingen EK 8/3/1994, p. 23-1209].

Dergelijke vormen van huisonderwijs worden in Nederland beschouwd als een noodoplossing. Schoolonderwijs wordt door de betrokkenen en de overheid gezien als de gebruikelijke en gewenste vorm van onderwijs. Amerikaanse en Engelse ouders enz die voor huisonderwijs kiezen, doen dit gewoonlijk omdat ze huisonderwijs beschouwen als een meer geschikte vorm van onderwijs voor hun kinderen.

In dit afstudeerwerkstuk geef ik een overzicht van de werking van huisonderwijs in de Verenigde Staten en Engeland en onderzoek ik de mogelijkheid en wenselijkheid van huisonderwijs in Nederland. Ik beoog met dit werkstuk bouwstenen aan te dragen voor de meningsvorming hieromtrent. Ik heb mijn onderzoeksmateriaal geselecteerd met het oog op de relevantie ervan voor gedachten- en beleidsvorming.

In hoofdstuk 1 ga ik in op de redenen voor ouders om te kiezen voor huisonderwijs.

In hoofdstuk 2 geef ik een globaal overzicht van de resultaten van huisonderwijs en van de omgevingsfactoren die geopperd worden om deze resultaten te verklaren.

In hoofdstuk 3 beschrijf ik, wederom globaal, op welke wijze ouders invulling geven aan huisonderwijs en identificeer ik een aantal, aan de manier van leren gerelateerde, factoren om de resultaten van huisonderwijs te verklaren.

Hoofdstuk 4 bevat een overzicht van de manier waarop in de Verenigde Staten en Engeland de overheid omgaat met huisonderwijs. Ik beschrijf welke organisaties ouders ondersteunen en ik behandel de overgang van schoolonderwijs naar huisonderwijs en vice versa.

In hoofdstuk 5 zie ik in hoeverre huisonderwijs in Nederland wettelijk mogelijk is.

In hoofdstuk 6 beschrijf ik in hoeverre er draagvlak bestaat om in Nederland huisonderwijs mogelijk te maken. Bovendien geef ik aan in welk opzicht ervaringen die met huisonderwijs opgedaan zijn van belang kunnen zijn voor het schoolonderwijs.

Hoofdstuk 7 bevat conclusies.

Zonder de medewerking van een groot aantal personen en instanties had ik dit onderzoek niet kunnen uitvoeren. De Home School Legal Defense Association, Education Otherwise en Education Now hebben mij voorzien van informatie over de praktijk van huisonderwijs in de Verenigde Staten en Engeland. Het IVIO heeft een soortgelijke rol vervuld ten aanzien van de ervaringen van Nederlandse ouders die hun kinderen in het buitenland huisonderwijs geven. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de Landelijke Vereniging van Leerplichtambtenaren hebben gegevens aangedragen om te komen tot een

inschatting van de wettelijke mogelijkheden om in Nederland huisonderwijs te geven. Vier politieke partijen en twee pedagogische studiecentra hebben hun mening geventileerd over de wenselijkheid om in Nederland huisonderwijs mogelijk te maken. Mijn begeleiders van de Hogeschool Arnhem Nijmegen hebben mij gesteund in het verrichten van onderzoek naar dit onorthodoxe onderwerp. Marjan, mijn levensgezellin, heeft me op haar onvergelykelijke manier laten ervaren dat er meer tussen hemel en aarde is dan dromen over huisonderwijs.

Zutphen, juni 1996

1 WAAROM KIEZEN OUDERS VOOR HUISONDERWIJS?

1.1 Inleiding

Huisonderwijs heeft zich vooral in de Verenigde Staten mogen verheugen in de aandacht van onderzoekers en media. In veel kranten en tijdschriften zijn artikelen verschenen waarin ouders aan het woord komen die gekozen hebben voor huisonderwijs. Het eerste wat bij lezing opvalt is de grote verscheidenheid aan redenen waarom de ouders gekozen hebben voor huisonderwijs. Deze verscheidenheid wordt onderstreept door de observaties van onderzoekers:

"People often try to generate generalisations and stereotypes about families educating the home-based way. The only ones that the evidence supports are that (a) they display considerable diversity in motive, methods and aims; and (b) that they are remarkably successful in achieving their chosen aims." (Meighan, J. (1995), p. 28]

Ik beschrijf hieronder een aantal veelgeuite beweegredenen van ouders om te (blijven) kiezen voor huisonderwijs. Het is niet mijn bedoeling om deze beweegredenen te onderschrijven of te ontcrachten, maar om argumenten te groeperen. In paragraaf 1.2 geef ik de kritiek weer van ouders op het onderwijs in scholen. In paragraaf 1.3 beschrijf ik de intrinsieke waarde die ouders aan huisonderwijs toekennen. In paragraaf 1.4 plaats ik de genoemde redenen in een breder kader.

1.2 Kritiek op het onderwijs in scholen

1.2.1 Ontevredenheid over de school als leef- en leeromgeving

1. Veel scholen bieden geen veilige omgeving meer.

"Now home schooling ... is making a comeback among Americans who fear for their children every day they pack them off to public schools, with their metal detectors, security squads, surveillance cameras in the halls and barbed wire atop chain-link fences" [Wells (1995)]

2. Het leren in leeftijdgroepen geeft de kinderen een te beperkt beeld van intermenselijke verhoudingen en beperkt hun vermogen tot socialiseren.

"The normal socialization takes place across age barriers ... I think kids actually do better socially when they're not being raised in age- segregated groups, but instead taught to get along with people of all ages." [McCulley (1994), p. 58]

3. Het leren in jaargroepen heeft ongewenste neveneffecten zoals bullying (pesten) en peer pressure. Onder peer pressure wordt verstaan de druk om je aan te passen aan het gedrag van je groepsgenoten.

"It was great to have the chance to talk to other parents who whose children had been bullied ... Support is the main thing, knowing we were doing the right thing (nl.: kiezen voor huisonderwijs) and that others were doing the same for the same reasons. My child has blossomed." [Education Otherwise (z.j.c), p. 8]

"They don't have the peer pressures to be cool, to be disrespectful to the teacher, or not to be too smart." [McCulley (1994), p. 37]

4. Kinderen kunnen zich in school ongelukkig voelen zonder dat daarvoor een duidelijk aanwijsbare reden is. Dit wordt "school phobia" genoemd.

"My child was very unhappy at school. We tried everything, even changed him to a different school, but nothing worked. In the end he became quite ill, and was unable to face going to school at all. After he came out of school (dus: begon met huisonderwijs) he regained his self- confidence, made lots of new friends, and started enjoying life again." [Education Otherwise (z.i.c), P. 91

1.2.2 Verzet tegen de identiteit en doeleinden van scholen

2.1 Verzet tegen als oneigenlijk beschouwde taken van scholen.

Met name in Engeland, minder in de Verenigde Staten, hebben de boeken van John Holt grote invloed gehad op het denken van ouders die gekozen hebben voor huisonderwijs. Holt beweert dat scholen, naast hun educatieve functie, een aantal andere, volgens hem oneigenlijke functies uitoefenen:

- Kinderen weghouden van de straat, de thuisomgeving en de werkplek.
- Het uitvoeren van een voorselectie voor toekomstige maatschappelijke posities.
- Indoctrinatie met maatschappelijk correct geachte denkbeelden en gedrag.
- De kinderen ervan overtuigen dat ze leven in een maatschappij waarin er altijd enkele winnaars en vele verliezers zullen zijn.
- De kinderen ervan overtuigen dat zij de problemen van de wereld moeten oplossen. [Holt (1972), pp. 242-255]

2.2 Verzet tegen de overdracht van ongewenst geachte normen en waarden. Ouders die dit argument voor huisonderwijs aanhalen, pleiten juist voor de overdracht van normen en waarden, maar dan moeten het wel hun normen en waarden zijn.

"We worry about raising children of good character and solid habits in a culture emphatically including the public schools that teaches all too many of the wrong lessons ... That's what home schooling represents - an archipelago of dissenters stretching across the country, shielding their children from educational fads, values clarification, outcome-based education, condom distribution, multiculturalism, drugs, sex and alcohol." [Charen (1995)]

Er zijn ook ouders aan het andere einde van het politieke spectrum die kiezen voor huisonderwijs omdat ze menen dat scholen een te technocratisch of kapitalistisch wereldbeeld uitdragen [Gibbs (1994)].

1.2.3 Ontevredenheid over de kwaliteit van het onderwijs

1. Scholen zijn niet in staat om op de afzonderlijke kinderen afgestemde leerlijnen aan te bieden.

"Given the fact that we are able to locate over 30 differences in individual learning styles, any uniform approach to the curriculum or to learning is intellectual death to some, and often most, of the learners and is therefore suspect ... Therefore, the situation in which one teacher faces 30 children in one room and is required to deliver the same material within a given period of time, say 45 minutes, to all of them, means that drastic harm to the quality of learning of many of the class and the resultant loss of a great deal of potential learning is inevitable." [Meighan, R. (19951, p. 283]

2. Scholen eisen te weinig van kinderen.

"Self-esteem is the most important goal in modern education. But telling children that they're special, without demanding that they make an effort to learn, merely teaches them that it's OK to be slackers. We wanted more than that for our daughter. We investigated private schools in the area, but found that all rely on the same pedagogical methods. We concluded that we couldn't possibly do a worse job ourselves." [Miller (1995)]

1.3 De intrinsieke waarde van huisonderwijs

1.3.1 De thuissituatie is een natuurlijke plek en uitvalbasis om te leven en te leren

1. Kinderen hebben in de eerste jaren van hun leven, voordat ze naar school gaan, al enorm veel geleerd. Dit leren heeft plaatsgevonden in en rond huis.

"Young children are natural learners. They are like explorers or research scientists busily gathering information and making meaning out of the world. Most of this learning is not the result of teaching, but rather a constant and universal learning activity, as natural as breathing.

Parents achieve the remarkable feats of helping their children to walk and talk by responding to this process. This is perhaps the most successful example of educational practice world-wide. In the first five years of life, astonishing learning takes place as a non-verbal infant learns its native language, to walk and to achieve competence within its home and local environment." [Meighan, R. (1995), p. 282]

2. De thuisomgeving is veilig

"Children have told me about the relaxed atmosphere at home, which encourages them to be increasingly confident in taking over the management of their own learning." [Meighan, R. (1995), p. 284]

3. Kinderen komen meer in aanraking met mensen van andere leeftijden en hebben meer gelegenheid om de wereld buitenshuis (en buiten de school) te verkennen.

"Our children see more people of different ages and different situations than children in traditional schools." [Robertson (1994), p. 8]

In Engeland spreekt men over "home-based education".

"It is home-based education because the majority of families use the home as a springboard into a range of community-based studies. Rather than try to copy the factory model operated by the majority of schools." [Education Now (1995), p. 8]

4. Ouders kennen hun kinderen het best.

"You know your child better than anybody else ... You love them. You know their learning styles from the day they were born." [Koklanaris (1994)]

1.3.2 Ouders kunnen maximaal invloed uitoefenen op de opvoeding van hun kinderen

1. Ouders kunnen invloed uitoefenen op het leerplan:

"Opportunity is available for spiritual training and representing a biblical perspective of all academic subjects ... God commands all parents to teach their children His Word, the most important thing they will ever learn." [Welch en Short (1994)]

2. Ouders kunnen kinderen beschermen.

"Parents can control destructive influences such as various temptations, false teachings ... and negative peer pressure" [Welch en Short (1994)]

1.3.3 Het onderwijs kan flexibel ingericht worden en afgestemd worden op de behoeften van de kinderen

1. Het tempo kan aangepast worden aan de leervorderingen.

"The children advance in areas that they excel in and have time to slow down and master areas that are more difficult for them." [McCulley (1994), p. 36-371

2. Kinderen krijgen de gelegenheid om onderwerpen die hun interesseren verder uit te diepen.

"They also get a lot of opportunities to pursue their own interests, and to learn on their own, without being handfed." [McCulley (1994), p. 37]

3. Kinderen krijgen veel aandacht van de ouder/leerkracht.

"It's a tutorial setting with a very small student-to-teacher ratio." [McCulley (1994), p. 37]

4. Wanneer en waar geleerd wordt kan gemakkelijk aan de omstandigheden aangepast worden.

"Each day we would have a rough plan of what we were going to do, but this was often changed to fit in with whatever else was happening at the time." [Muckle (z.j.)]

5. Ouders zijn onder de indruk van de leerbereidheid en leerprestaties van hun kinderen.

"One should not think of home schooling as exclusively or even primarily a religious-based revolt against morality in the public schools ... A lot has to do with questions of academic quality. Indeed, even parents who begin to teach their kids at home for religious reasons often are impressed with their children's behaviour and academic performance." [Robertson (1994), p. 8]

1.3.4 Huisonderwijs is voor de ouders een verrijkende ervaring en versterkt het gezinsleven

1. Door huisonderwijs blijf je als ouder meer betrokken bij de opvoeding van je kinderen.

"Our primary reason for home schooling is not a lament over the public schools ... It was a sense of wanting to take responsibility and become involved in a much greater way than we would be able to in a typical school situation. We wanted to have a level of involvement in our kids' lives and educations that we felt we would be relinquishing if we had them in any kind of traditional school setting." [McCulley (1994), p. 36]

2. De band tussen ouders en kinderen wordt versterkt door huisonderwijs.

"You really get to know your kids much better. That has been one of the unexpected joys." [Robertson (1994@), p. 8]

"The family experiences unity, closeness and mutual enjoyment of each other." [Welch en Short (1994)]

1.4 *Levensbeschouwelijke en onderwijskundige richtingen*

Uit de in paragraaf 1.2 en 1.3 opgenomen citaten blijkt dat de redenen om te kiezen voor huisonderwijs sterk uiteenlopen. Hoewel de meeste ouders verschillende redenen noemen,

zal geen enkele ouder alle genoemde redenen onderschrijven. Dit komt omdat sommige redenen kind-specifiek zijn (bijvoorbeeld 1.4, kinderen met "school phobia") of omgevings-specifiek (bijvoorbeeld 1.1, veiligheid) maar ook omdat verschillende opvattingen van ouders over onderwijs en opvoeding ten dele niet verenigbaar zijn.

De grondslag van deze opvattingen is het onderwerp geweest van een onderzoek door Mary Hood (Hood (1991)). Zij onderscheidt vier onderwijskundige filosofieën [Ray (1992), pp. 3-4]:

1. Essentialisme

"One of the primary goals of essentialism is the preservation of traditional values and a democratic way of life. The term itself is derived from the belief that these educators know, without question, what knowledge and skills are most essential for students to acquire in order to become adequately prepared for adult life".

2. Progressivisme

"... focused their attention on the importance of change, adaptation. And growth, and on the relationship of individuals and their social and physical environments."

3. Perennialisme

"... believe in the existence of absolute values, which are timeless and exist in all cultures. They therefore advocate the use of a single, classical curriculum for all students, which emphasizes the presentation of traditional ideas"

4. Existentialisme

"An emphasis is placed on the right of individual learners to enter into authentic relationships with their parents, teachers and fellow students; to choose their own curricula; and to retain their individuality by avoiding exposure to measurement devices and labels"

Met deze indeling valt te demonstreren hoezeer de opvattingen van ouders uiteen kunnen lopen: essentialisme ("Daddy knows best") valt nauwelijks te verenigen met existentialisme ("Child knows best"). Zelfs als een ouder zich zou bekennen tot één van deze "richtingen", dan valt daaruit overigens nog niet met zekerheid af te leiden welke pedagogische houding hij/zij in de dagelijkse praktijk van huisonderwijs inneemt. Op dit vraagstuk kom ik in hoofdstuk 3 terug.

In de Verenigde Staten bestaat de grootste, afzonderlijk herkenbare subgroep, van ouders die kiezen voor huisonderwijs, uit belijdend christenen.

"Over 75% (nl.: van alle ouders die in de Verenigde Staten kiezen voor huisonderwijs) regularly attend religious services, and they are Christians who place a strong emphasis on orthodox and conservative biblical doctrine, but a variety of religious or philosophical backgrounds is represented." [Ray (1992b). p. 5]

Ca. 95% van de ouders uit de responspopulatie van een landelijk Amerikaanse onderzoek uit 1990 noemt zichzelf "born-again Christian" [Ray (1990b), p. 3].

Russell merkte in zijn onderzoek op:

40% had a strong religious identity, 42% weak, and the rest none." [Education Otherwise (z.j.d)]

De opvattingen over onderwijs en opvoeding van veel ouders in deze groep passen binnen de karakterisering van het essentialisme. Hierbij horende redenen om te kiezen voor huisonderwijs zijn: verzet tegen de overdracht van ongewenst geachte normen en waarden, de wens om opvoeding en onderwijs van de eigen kinderen maximaal te controleren.

In Engeland is het existentialisme de meest herkenbare stroming, getuige de publicaties van Education Otherwise en Education Now. Hierbij horende redenen om te kiezen voor

huisonderwijs zijn: verzet tegen het instituut school als gevangenis, onderwijsfabriek en indoctrinator, respect voor en vertrouwen in het kind als natuurlijk lerend wezen met een uniek leerproces.

Sommige motieven worden met name genoemd in bronnen die betrekking hebben op de situatie in de Verenigde Staten: de onveiligheid en het morele verval van scholen.

Naarmate ouders langer met huisonderwijs bezig zijn, vindt er soms een accentverschuiving plaats in hun motivering.

"While the Masons adopted home schooling because of their significant moral problems' with the local schools curricula, they became enthusiastic advocates when the other benefits (nl.: in gedrag en leerprestaties) became apparent." [Robertson (1994), p. 8]

Ook is het waarschijnlijk dat de motivering van ouders verandert door lezen en praten.

De meeste ouders begonnen in de jaren zeventig en tachtig met huisonderwijs nadat hun kinderen enige jaren schoolonderwijs genoten hadden. Hun keuze in deze eerste fase was een reactie op het schoolonderwijs. Inmiddels is huisonderwijs in een tweede fase beland waarin steeds meer ouders al gekozen hebben voor huisonderwijs voordat hun kind de leerplichtige leeftijd bereikt heeft. Zij kiezen voor huisonderwijs omdat zij overtuigd zijn van de intrinsieke waarde ervan.

"The most common motive of parents opting for home-based education in the U.K. was desperation. Gradually, a group that has been growing in size and influence ... has been that of young parents who plan from the outset to educate their children at home. Some of these parents have themselves been educated at home, whilst others have become converted to the idea." [Meighan en Toogood (1992), p. 87]

Naast de vier genoemde filosofische stromingen zou je het Pragmatisme kunnen identificeren: ouders die voor huisonderwijs kiezen omdat de leerprestaties en de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kinderen erop vooruitgaan met huisonderwijs.

2 RESULTATEN VAN HUISONDERWIJS

2.1 Inleiding

Huisonderwijs is, zoals beschreven in paragraaf 1.4, in de Verenigde Staten en Engeland in een tweede fase beland, waarin veel ouders kiezen voor huisonderwijs vanwege de intrinsieke waarde ervan. De meeste ouders ervaren dat hun kinderen met huisonderwijs in academisch opzicht goed presteren en dat ook hun persoonlijke ontwikkeling gebaat is bij huisonderwijs. Ik citeer nogmaals Meighan:

"People often try to generate generalisations and stereotypes about families educating the home-based way. The only ones that the evidence supports are that (a) they display considerable diversity in motive, methods and aims-; and (b) that they are remarkably succesful in achieving their chosen aims." [Meighan, J. (1995), p. 28]

In geen enkel land bestaat een instelling die op systematische wijze gegevens van alle kinderen die huisonderwijs volgen, verzamelt en bewerkt.

Literatuur waarin de "opmerkelijke" resultaten van huisonderwijs beschreven worden, is gebaseerd op case-studies en onderzoek met een systematisch karakter. Dergelijk onderzoek wordt voornamelijk uitgevoerd door studenten en medewerkers van onderwijs- en onderzoeksinstituten. In een aantal gevallen door onderwijskundige diensten van de overheid. De onderzoekspopulatie loopt uiteen van enkele tot enkele duizenden gezinnen. Onderzoeken richten zich soms op een specifieke leeftijdsgroep, soms op alle kinderen die huisonderwijs genieten. Sommige onderzoeken beperken zich tot thuis onderwezen kinderen. Andere onderzoeken zijn juist gericht op het vergelijken van kinderen die huisonderwijs genieten met kinderen die op school onderwijs volgen.

Eén publikatie is van bijzonder belang om een overzicht te krijgen van onderzoeken aangaande huisonderwijs: In 1992 heeft het Amerikaanse National Home Education Research Institute 'Marching to the Beat of Their Own Drum!' [Ray (1992b)] gepubliceerd. Dit is een samenvattend overzicht van de op dat moment bekende onderzoeksresultaten aangaande verschillende aspecten van huisonderwijs. 'Marching to the Beat of Their Own Drum!' wordt nog steeds gestuurd aan belangstellenden die vragen om een overzicht van onderzoeksresultaten.

Ik geef in paragraaf 2.2 een overzicht van onderzoeksgegevens aangaande resultaten van huisonderwijs in de Verenigde Staten. In paragraaf 2.3 ga ik in op de mogelijke relatie tussen een aantal gezinskenmerken en de leerprestaties van thuis onderwezen kinderen.

In hoofdstuk 3 komt de relatie tussen de manier waarop ouders en kinderen vorm geven aan huisonderwijs en de leerprestaties van de kinderen aan bod.

Ik besluit dit hoofdstuk met enkele kanttekeningen.

2.2 Resultaten van huisonderwijs

2.2.1 Leerprestaties

Een aantal onderzoekers heeft gekeken naar hoe kinderen die huisonderwijs krijgen presteren in gestandaardiseerde, landelijk afgenomen toetsen (zoals bijvoorbeeld de Stanford Achievement Test). De mediaan van toetsprestaties is het 50%-percentiel - de helft van de kinderen presteert beter, de andere helft minder goed dan de mediaan.

Tabel 2 toont de mediane scores van thuis onderwezen kinderen in gestandaardiseerde toetsen volgens zeven onderzoeken.

Tabel 2: Mediane scores van thuis onderwezen kinderen in gestandaardiseerde toetsen [Ray (1992b); National Center for Home Education, 1994].

Vakgebied	Onderzoeksgebied, jaartal, grootte populatie						
	Washington	Washington	Montana	Oklahoma	Ver. St.	Ver. St.	Ver. St.
	1984-1985	1986-1989	1990	1992	1990	1992	1994
	?	"honderden"	?	?	973	ca. 10.750	ca. 16.000
Reading	62	62	74	88	84	76	79
Language	56	56	66	82	80	70	73
Mathematics	53	49	61	85	81	65	73
Science			72	88	84	68	
Social Studies				87	83	70	

Uit deze onderzoeken blijkt dat kinderen die huisonderwijs genieten gemiddeld tot ruim bovengemiddeld presteren.

Deze conclusie wordt onderstreept door de resultaten van onderzoeken, uitgevoerd door de Departments of Education van de staten Alaska, Tennessee en Oregon [Ray (1992)D], p. 7] en door de Psychological Association [Koklanaris (1994)].

Tevens blijkt uit de tabel dat geen enkel vak beduidend slechter scoort.

De spreiding in resultaten binnen één vakgebied tussen de verschillende onderzoeken is groter dan de spreiding in resultaten binnen één onderzoek van de verschillende vakgebieden. Dit hangt waarschijnlijk samen met de samenstelling van de onderzoekspopulatie:

- In de onderzoeken in de staat Washington bestond de onderzoekspopulatie uit alle bij de staat bekende thuis onderwezen studenten.
- Ten behoeve van de onderzoeken in de staten Montana en Oklahoma en het landelijke onderzoek van 1990 werd een steekproef getrokken uit het ledenbestand van de Home School Legal Defense Association: de respons betrof kinderen die het afgelopen jaar een gestandaardiseerde test gemaakt hadden en waarvan de resultaten met de vragenlijsten meegestuurd werden. Ik geef in paragraaf 2.4 enkele kanttekeningen bij de representativiteit van het landelijke onderzoek van 1990, het grootste in zijn soort tot nu toe.

- De onderzoekspopulatie van de landelijke onderzoeken van 1992 en 1994 bestond uit kinderen waarvan de ouders gebruik maakten van de mogelijkheid om via de Home School Legal Defense Association gestandaardiseerde toetsen te maken.

Van het landelijk onderzoek in 1994 zijn de resultaten per staat bekend. In geen enkele staat en voor geen enkel vakgebied is de mediane score van kinderen die huisonderwijs volgen lager dan 50% [National Center for Home Education, 1994].

Vanzelfsprekend hebben individuele kinderen minder goede, of juist veel betere toetsresultaten behaald. Tabel 3 geeft een indruk van de spreiding van de toetsresultaten. "Basic battery" is reading, language en mathematics.

Tabel 3: Percentage onderzoekspopulatie landelijk onderzoek 1994 per kwartiel voor "basic battery" [National Center for Home Education, 1994]

Eerste kwartiel (0-25% referentiepopulatie)	6,7 %
Tweede kwartiel (25-50% referentiepopulatie)	13,7 %
Derde kwartiel (50-75% referentiepopulatie)	24,9 %
Vierde kwartiel (75-100% referentiepopulatie)	54,7 %

Conclusie

Naar aanleiding van de beschreven onderzoeksresultaten kun je concluderen dat de leerprestaties van kinderen die huisonderwijs genieten over het algemeen gemiddeld tot ruim bovengemiddeld zijn. De praktijk van huisonderwijs laat zien dat kinderen ook zonder schoolonderwijs tot aansprekende leerprestaties kunnen komen.

2.2.2 Sociaal-emotionele ontwikkeling

"Few people, I find, seem to dwell on the academic issue and rather tend to assume that the efficiency of home-based education is likely to lead to superior results. The evidence from both systematic studies in the USA and case studies in the UK supports this view. It is the other aspects, such as social education, that people question." [Meighan, R. (1995), p. 278]

Leren kinderen die huisonderwijs krijgen wel om te gaan met andere kinderen? Worden ze niet wereldvreemd? Raken ze niet in een sociaal isolement?

Dergelijke vragen kunnen niet definitief beantwoord worden, zeker niet op grond van het verrichte onderzoek (waarin zelden meer dan enkele tientallen kinderen onderzocht werden).

Onderzoeken van Carwile-Johnson, Rakestraw, Reynolds, Sollenberger-Schemmer en Wartes laten zien:

" ... that these children are actively involved in myriad activities outside the home with peers, children of different ages, and adults." [Ray (1992b), p. 13]

Carwile-Johnson merkte het volgende op:

"It appeared that these students are involved in more social activities, whether by design or being with the parent in various situations, than the average middle school-aged child." [Home School Legal Defense Association (1993), p. 31]

Taylor heeft met de Piers-Harris Children's Self-Concept Scale het zelfbeeld van 224 kinderen die huisonderwijs volgden vergeleken met dat van 1183 kinderen die op school onderwijs volgden. De kinderen die huisonderwijs kregen, scoorden significant hoger. De onderzoeken van Hedin en Shyers (met kleinere populaties) laten geen verschil in zelfbeeld zien tussen kinderen die wel en kinderen die niet huisonderwijs genieten [Home School Legal Defense Association (1993). p. 3; Ray (1992b), pp. 11-121.

Nog meer rekenwerk in het onderzoek van Smedley. Hij heeft de Vineland Adaptive Behaviour Scales gebruikt om communicatieve, sociale en praktische vaardigheden van 20 kinderen die huisonderwijs volgden te vergelijken met de vaardigheden van 13 kinderen die op "public schools" zaten. De conclusie van Smedley

"The home-educated children in this sample were significantly better socialized and more mature than those in public school." [Ray (1992b), p. 12]

Shyers heeft kinderen die huisonderwijs kregen vergeleken met kinderen die schoolonderwijs volgden door hun gedrag in vrij spel en groepsactiviteiten, opgenomen op video, te laten observeren door getrainde waarnemers die niet op de hoogte waren van de achtergrond van de kinderen. Kinderen die schoolonderwijs volgden, vertoonden in significante mate meer probleemgedrag dan kinderen die huisonderwijs kregen. [Ray (1992b), p. 12].

Knowles heeft de levensloop onderzocht van 53 volwassenen die huisonderwijs gevolgd hadden. Twee derde hiervan was getrouwd, geen was werkeloos of afhankelijk van een uitkering, ruim 40% had een met HBO of WO vergelijkbare opleiding gevolgd, bijna twee derde had een eigen bedrijf gesticht [Home School Legal Defense Association (1993). p. 4]. De onderzochte mensen

"...had no grossly negative perceptions of living in a pluralistic society." [Ray (1992b), p. 131.

Drie kwart van deze groep meende dat zij door het huisonderwijs juist beter in staat waren om om te gaan met mensen uit verschillende geledingen van de maatschappij [Meighan, R. (1995), p. 278].

Conclusie

Uit de onderzoeken blijkt, dat er geen aanwijzing is dat kinderen die huisonderwijs genieten zich in sociaal-emotioneel opzicht gebrekkiger ontwikkelen dan kinderen die schoolonderwijs volgen - de resultaten geven eerder aanleiding om het tegenovergestelde te veronderstellen.

Ook is er geen aanwijzing dat kinderen die huisonderwijs krijgen meer moeite hebben om in de maatschappij hun draai te vinden.

2.2.3 "Their chosen aims"

Veel ouders zullen zeer tevreden zijn wanneer hun kinderen goede leerprestaties behalen en een evenwichtige sociale ontwikkeling doormaken. Voor een deel van de ouders zijn deze resultaten, hoe bevredigend op zich ook, bijzaak. Hoofdzak voor hen is de morele en spirituele ontwikkeling van hun kinderen. Zo luidt het welkomstwoord van de redactie van 'The Teaching Home', een tweemaandelijks Amerikaans tijdschrift voor ouders die hun kinderen thuis onderwijzen:

"It is our prayer that the contents of this magazine will point you to the Lord Jesus Christ and be of help as you train your children in the knowledge and love of the Lord God"

Een citaat uit een ingezonden brief in dit blad:

"We wanted to instill in our son our values and to teach him about God. We came to the conclusion he needed to be around us more to learn these things."

['The Teaching Home', 1994]

Slagen deze ouders erin om dit doel ("their chosen aims") te bereiken? Ontwikkelen hun kinderen zich tot "godly children"? Of verwerpen ze later in hun leven de indoctrinatie van hun ouders? Hiernaar is nog geen onderzoek gedaan. De slotpassage uit het citaat van Meighan, aangehaald aan het begin van dit hoofdstuk, wordt dus nog niet door feitenmateriaal ondersteund.

Conclusie

Het is niet bekend of thuis onderwezen kinderen wanneer ze volwassen zijn leven volgens de morele en spirituele normen en waarden van hun ouders.

2.3 Achtergrondvariabelen

Een aantal onderzoeken heeft als doel gehad, te toetsen of de leerprestaties samenhangen met kenmerken van de ouders en de gezinssituatie.

2.3.1 Het opleidingsniveau van de ouders

In 1990 verzamelde Ray in een landelijk onderzoek gegevens van ca. 1500 gezinnen. 50% van de vaders en 35% van de moeders bezat een "college degree". Ter vergelijking, in 1988 bezat 20% van de Amerikanen van 25 jaar en ouder zo'n degree. De responspopulatie had dus een hoger opleidingsniveau dan de gemiddelde Amerikaan. Ray berekende per vakgebied correlatie-coëfficiënten - deze bleken tussen 0,13 en 0,19 te bedragen. Op grond daarvan concludeerde hij:

"Parental education level explains or predicts at most less than 4% of the variance in any of the achievement score areas. Such correlations are considered slight or negligible." [Ray (1990b), p. 3, p. 6]

Russell bewerkte in 1994 gegevens van 877 gezinnen uit Washington en omstreken. De gevolgtrekking uit zijn onderzoek:

"The effect of parents' education, measured by years completed, was small ... The more years completed the more a slight positive effect was recorded." [Education otherwise (z.j.d)]

Ray en Wartes constateerden een zwak tot matig verband tussen het aantal jaren scholing van de ouders en de leerprestaties van thuis onderwezen kinderen in North-Dakota en Washington; Rakestraw, Havens en Ray vonden geen verband in onderzoeken in Alabama, Texas en Oklahoma [Ray (1992b1, p. 10)].

Het is nog niet onderzocht of de correlatie tussen opleidingsniveau van de ouders en leerprestaties van de kinderen sterker positief is voor huisonderwijs of juist minder sterk positief. Ray suggereert:

"It is possible that the home education environment is conducive to eliminating the effect of parent educational background." [Ray(1990b), p. 6]

2.3.2 Inkomen van de ouders

Van 55% van de gezinnen die gegevens leverden in het landelijk onderzoek van 1990, bedroeg het gezinsinkomen tussen \$25.000 en \$50.000 [Ray (1990b), p. 3]. In 1989 bedroeg het landelijke mediane inkomen van gezinnen met één of meer kinderen in de Verenigde Staten \$38.164 [Ray (1992b), p. 5]. De gezinnen uit de responspopulatie die gekozen hadden voor huisonderwijs, weken qua inkomen niet duidelijk af van het "doorsnee" Amerikaanse gezin.

In het onderzoek dat Ray uitvoerde in North-Dakota en Oklahoma, trof hij geen significant verband aan tussen gezinsinkomen en leerprestaties van de kinderen [Ray (1992b), p. 101]. Ook Russell vond geen verband tussen gezinsinkomen en leerprestaties van thuis onderwezen kinderen [Education Otherwise (z.j.d)]. Wartes vond een zwakke correlatie bij zijn onderzoek in Washington [Ray (1992b), p. 10]. Het landelijk onderzoek van 1990 gaf een zwakke positieve relatie te zien tussen de hoogte van het gezinsinkomen en de leerprestaties op het vakgebied mathematics, geen relatie met betrekking tot de andere vakgebieden [Ray (1990b).. p. 7].

In het algemeen bestaat er wel een positief verband tussen de hoogte van het gezinsinkomen en de leerprestaties van schoolgaande kinderen [Ray (1992b). p. 10]. Er is geen aanwijzing dat dit verband door huisonderwijs versterkt wordt; de onderzoeksgegevens suggereren eerder het tegendeel.

2.3.3 Onderwijsbevoegdheid

In Engeland beschikt in ongeveer één derde van de gezinnen die kiezen voor huisonderwijs, tenminste één van de ouders over een gecertificeerde vorm van onderwijsbevoegdheid [Meighan en Toogood (1992), p. 90].

6% van de vaders en 14% van de moeders in het landelijke Amerikaanse onderzoek van 1990 beschikte over een gecertificeerde vorm van onderwijsbevoegdheid. Er was geen verschil tussen de leerprestaties van hun kinderen en de leerprestaties van kinderen wier ouders geen onderwijsbevoegdheid bezaten [Ray (1990b), p. 6].

Russell, Rakestraw, Havens en Ray (in Oklahoma) vonden evenmin significante verschillen in leerprestaties van kinderen van ouders met of zonder onderwijsbevoegdheid [Ray (1992b), p. 10].

2.3.4 Gezinssamenstelling

Ten behoeve van het landelijke onderzoek van 1990 werd een steekproef getrokken uit het ledenbestand van de Home School Legal Defense Association. De gezinnen die gegevens stuurden, hadden gemiddeld 3,2 kinderen jonger dan 18 jaar [Ray (1990b), p. 3]. In 1988 hadden gezinnen met kinderen jonger dan 18 jaar in de Verenigde Staten gemiddeld 1,36 kinderen [Ray (1992b), p. 5]. De gezinnen uit de responspopulatie waren dus duidelijk groter dan het gemiddelde Amerikaanse gezin.

Er is geen onderzoek gedaan naar een mogelijk verband tussen gezinsgrootte en leerprestaties.

Slechts 1,6% van de gezinnen uit het landelijk onderzoek van 1990 bestond uit éénoudergezinnen [Ray (1990b), p. 3]. Er zijn geen aparte gegevens bekend over de leerprestaties van thuis onderwezen kinderen uit éénoudergezinnen.

2.3.5 Geloofsovertuiging

Er is geen onderzoek gedaan, gericht op het vergelijken van de leerprestaties van kinderen die huisonderwijs krijgen van uitgesproken religieuze ouders, met de leerprestaties van kinderen die huisonderwijs krijgen van ouders die niet uitgesproken religieus zijn.

Uit case-studies uit de Verenigde Staten en Engeland (waar het kiezen voor huisonderwijs op religieuze gronden slechts sporadisch voorkomt) blijkt dat kinderen van ouders zonder een uitgesproken religieuze achtergrond eveneens tot aansprekende leerprestaties kunnen komen [Ray (1992b), p. 5; Meighan en Toogood (1992), p. 84].

2.3.6 Conclusie

Inkomen en opleidingsniveau van de ouders kunnen niet of slechts in geringe mate dienen als indicator voor de verklaring en voorspelling van de leerprestaties van kinderen die huisonderwijs genieten. Er is geen aanwijzing dat deze variabelen een belangrijker rol spelen m.b.t. huisonderwijs dan m.b.t. schoolonderwijs.

Uit alle onderzoeken blijkt dat een onderwijsbevoegdheid van ouders niet noodzakelijk is om kinderen die huisonderwijs genieten betere leerprestaties te laten behalen.

2.4 Kanttekeningen

Doet huisonderwijs het beter dan schoolonderwijs? Het zal nooit mogelijk zijn om deze vraag afdoende te beantwoorden. Daarvoor zou je experimenteel onderzoek moeten doen: aan een representatieve populatie bij de geboorte willekeurig huis- en schoolonderwijs toedelen en de leerprestaties, sociaal-emotionele ontwikkeling en levensloop registreren en onderling vergelijken. Anders gezegd: je kunt niet beweren dat huisonderwijs per se leidt tot betere leerprestaties dan schoolonderwijs omdat je niet weet hoe deze groep gepresteerd zou hebben als zij schoolonderwijs gevolgd zou (blijven) hebben. In individuele gevallen, kinderen die op school niet aardden en tot bloei kwamen met huisonderwijs, is deze bewering wel steekhoudend.

Je kunt je ook afvragen of de onderzoeksresultaten een algemene geldigheid hebben voor de totale groep van kinderen die thuis onderwezen worden. Neem nu het landelijke Amerikaanse onderzoek van 1990, het grootste in zijn soort tot nu toe. Voor dit onderzoek werd een steekproef getrokken uit het ledenbestand van de Home School Legal Defense Association.

Is het ledenbestand van de Home School Legal Defense Association representatief voor ouders in de Verenigde Staten die kiezen voor huisonderwijs? Er zijn redenen om deze vraag niet met een volmondig "ja" te beantwoorden.

- Hoewel iedereen lid kan worden, is de Home School Legal Defense Association een organisatie met een christelijke signatuur. Ca. 95% van de ouders uit de responspopulatie noemt zichzelf "born-again Christian" [Ray (1990b), p. 3]. Uit andere onderzoeken (zie paragraaf 1.4) blijkt dat belijdend christenen weliswaar de grootste afzonderlijk herkenbare subgroep zijn, maar dat de diversiteit veel groter is dan het onderzoek van Ray zou doen vermoeden.

- Het lidmaatschap kost \$100 per jaar - dit kan voor sommige gezinnen een bezwaar zijn.

Is de responspopulatie een getrouwe afspiegeling van het ledenbestand van de Home School Legal Defense Association? Ook nu zijn er redenen om deze vraag niet met een volmondig "ja" te beantwoorden:

- Het invullen van de vragenlijsten en het meesturen van kopieën van toetsresultaten zal de nodige tijd gevraagd hebben. Het is denkbaar dat de respons van bepaalde groepen, zoals éénoudergezinnen en gezinnen waarvan beide ouders werken, lager dan gemiddeld was.
- De responspopulatie bevatte gegevens van 3034 kinderen die tenminste 5 jaar oud waren en huisonderwijs volgden. 1471 kinderen hiervan (48%) namen in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek deel aan gestandaardiseerde toetsen. Aangaande 973 kinderen hiervan (66%) stuurden de ouders formulieren met toetsresultaten terug. Van 2061 kinderen (68% van de 3034) zijn dus geen toetsresultaten bekend. Het is denkbaar dat ouders met kinderen waarvan de toetsresultaten minder bevredigend waren, minder geneigd geweest zijn om mee te werken aan het onderzoek.

3 HUISONDERWIJS IN DE PRAKTIJK

3.1 Inleiding

Huisonderwijs en schoolonderwijs zijn allebei vormen van onderwijs. Ouders die huisonderwijs geven hebben bewust of onbewust, ideeën over een aantal aspecten van onderwijs, net zoals scholen. Ik noem:

- Ideeën over de te bereiken kennis en vaardigheden.
- Ideeën over hoe kinderen leren.
- Ideeën over hoe je kunt lesgeven.
- Ideeën over het gebruik van hulpmiddelen.
- Ideeën over het bewaken van de voortgang.
- Ideeën over de verhouding tussen leerkracht en leerling.
- ideeën over structuur.

Je zou het geheel van deze aspecten kunnen beschouwen als de inrichting van het onderwijs.

Je kunt deze aspecten niet geheel en al van elkaar scheiden; je kunt ze wel onderscheiden.

Over de praktijk van huisonderwijs is zogoed als geen systematisch onderzoek gedaan. Er zijn case-studies verricht en artikelen geschreven waarin een overzicht van ervaringen gegeven wordt. Verklaringen over het succes van huisonderwijs in de praktijk zijn alleen daarom al even interessant als speculatief.

Ik geef in paragraaf 3.2 een overzicht van de diversiteit in manieren waarop huisonderwijs in de praktijk plaatsvindt. In paragraaf 3.3 identificeer ik factoren die de resultaten van huisonderwijs wellicht verklaren en vergelijk ik het klassieke huisonderwijs met het hedendaagse huisonderwijs.

3.2 De inrichting van huisonderwijs

3.2.1 De rollen van de ouders

Ouders vervullen verschillende rollen: instructeur, consultant, inspirator, facilitator, medeleerling.

"At its best, children and parents learn from each other. 'I'm not a technically minded person,' Jane says, 'but Laurence (haar vijfjarige zoon) is very knowledgeable about trains, cars, planes and ships, and there's a lot he can already teach me about the internal combustion engine.' And when he's older? 'We can go on learning together.'111 [Elias (1992), p. 13]

In dit citaat, fungeert de moeder als medeleerling.

Uit hetzelfde interview:

"Jane also plans field trips, yoga classes, swimming lessons, music groups, hobby clubs - and visits to local craftsmen who like to share an interest." [Elias (1992), p. 13]

Hier fungeert zij als facilitator.

Een derde citaat:

"Take this week, when some long-awaited Cuisenaire rods arrived for our maths lessons. We spent an exiting time together seeing what could be done with them and then, as the children were both so absorbed, I left them to get on with it for the rest of the morning." [Elias (1992), p. 13]

Hier neemt zij de rol van inspirator op zich.

Een andere moeder aan het woord:

"I'm pretty traditional. I sit down with them, go over lessons for the day, correct work from the day before, and give them new assignments ... I feel that it is my job to teach the children the basics and good discipline." [-The Teaching Home' (1994), p. 9]

In dit citaat komt de rol van instructeur het meest naar voren.

Tenslotte:

"Neighbour calls and says he has just removed remains of dead baby birds from our front lawn ... Sam looks depressed and asks if animals have souls. Long discussion over lunch about what a soul might be ... " [Martin (1994), p. 5]

Hier treedt de moeder op als consultant. d.w.z. zij stelt haar kennis en ervaring ter beschikking.

Hoewel de nadruk op elk van deze rollen voor elke ouder anders zal liggen, is het gebruikelijk dat alle rollen in de interactie met de kinderen een plaats krijgen, vaak binnen het tijdsbestek van één dag.

In paragraaf 1.4 heb ik het onderzoek van Hood aangehaald. Zij onderscheidt in het gedachtengoed van ouders die kiezen voor huisonderwijs vier "richtingen" - essentialisme, progressivisme, perennialisme en existentialisme. Ik heb opgemerkt dat daarnaast een groeiend aantal ouders om pragmatische gronden kiest voor huisonderwijs. Tot op zekere hoogte passen bepaalde rollen meer bij een bepaalde richting - ouders met een essentialistische inslag zullen meer optreden als instructeur, terwijl ouders met een existentialistische opvatting meer zullen fungeren als consultant en mede-leerling.

3.2.2 Verschillende vormen van discipline

Het woord "discipline" heeft een emotionele lading. John Holt heeft omschreven wat veel mensen eronder verstaan:

- Doen wat je gezegd wordt.
- Doorgaan totdat je te horen krijgt dat je mag stoppen.
- Vrijwillig doen wat van je verwacht wordt.
- Als je dat niet doet wordt je gestraft - dat verdien je.
- Aanvaarden dat het leven geen lolletje is.
- Ondergaan wat je aangedaan wordt zonder te protesteren.
- Zo'n leven is goed voor je ziel en je karakter. [Holt (1972), p. 104]

Ik versta onder discipline kortweg: het vermogen om adequaat te handelen. Het hangt natuurlijk van de context af wat adequaat handelen is.

Meighan onderscheidt drie soorten contexten - de autoritaire context, de democratische context en de autonome context. Bij elke context hoort een soort discipline.

"In some situations we need to be able to cope with authoritarian discipline and behaviour either by taking a lead or by taking instructions. At other times we need to co-operate with others and behave with the democratic discipline of evolving and agreeing rules and then implementing them and policing them collectively. Sometimes we need to be self-directing, take decisions for ourselves and act with autonomous discipline." [Meighan, R. (1995), p. 233]

Het verschil tussen de gebruikelijke associaties met discipline en de omschrijving van Meighan valt te vatten onder de begrippenparen geladen vs. neutraal en beperkt (tot autoritaire discipline) vs. uitgebreid.

"Our four-and-a-half-hour time slot includes chores, a child assigned to prepare breakfast and wash the dishes, teaching of the 3 R's (dat zijn: reading, writing, arithmetic). and individual projects Mom assigns to either child while she instructs the other." [,'The Teaching Home-' (1994), p. 171]

In dit citaat wordt van de kinderen autoritaire discipline verwacht. Dit soort discipline doet denken aan de omschrijving van Holt (en aan de gebruikelijke gang van zaken op veel basisscholen).

Vergelijk dit met:

"Spend ten minutes negotiating roughly what we (dat zijn: moeder en kind) are going to do with the day." [Martin (1994), p. 4]

Hier doen moeder en kind allebei een beroep op democratische discipline.

Uit dezelfde bron:

"Sam decides to write essay about Henry II and Thomas Becket. Takes a long time, looks in all sorts of books ... [Martin (1994), p. 5]

Sam demonstreert hier dat hij over autonome discipline beschikt.

Ook hiervoor geldt, dat het gebruikelijk is dat alle vormen van discipline een plaats krijgen, vaak binnen het tijdsbestek van één dag, hoewel per gezin de nadruk op bepaalde vormen van discipline verschilt. Bovendien is er een subtiele relatie tussen de rollen die ouders vervullen en het soort discipline dat van kinderen gevraagd wordt.

3.2.3 Leerplan

Leerplannen zijn er in soorten en maten. Als extremen zou je kunnen noemen: het volledig vantevoren vastgestelde leerplan en het volledig ad-hoc vastgestelde leerplan.

Het schoolonderwijs tendeeert naar het gebruik van leerplannen waarin, door het gebruik van methoden en het formuleren van kerndoelen, zowel de leerweg als de leerdoelen in sterke mate vastgelegd zijn. In het huisonderwijs is de mate van variatie in leerplannen erg groot:

"No single characterization suffices in describing all home schools. They range from the highly structured to the unstructured, from those which use the approaches of conventional schools to those which are repulsed by conventional practice, and from the home school that follows homemade materials and plans to the one that consumes hundreds of dollars worth of commercial curriculum materials every year." [Ray (1992b), p. 61]

De volgende citaten geven een idee van de diversiteit met betrekking tot het hanteren van een leerplan:

"We use Christian textbooks. It is easier for me to have everything laid out and then I know everything is getting covered." ['The Teaching Home' (1994), p. 9]

"I have brought up and not educated all my four children with varying results. None of them has ever stepped inside a school or had a day's tuition at home ... 11 [Pringle (1992), p.,43]

In de meeste situaties zal huisonderwijs zich afspelen tussen deze twee extremen. Veel gezinnen maken gebruik van lesmethoden voor de instructievakken, kiezen voor een project-aanpak inzake wereldoriëntatie en besteden de expressievakken ten dele uit. Maar uitzonderingen zijn legio. Veel kinderen ontwikkelen een passie voor een bepaald onderwerp en zijn daar weken, soms maanden mee bezig:

"The younger ones all enjoy nature and the outdoors, so they are frequently collecting things and catching creatures, and we use that as a focus for scientific study. That's how we got into dissecting frogs ... When our current ten-year-old was six, she was really fascinated with that particular aspect. She really wanted to have a chance at dissecting to see how the internal organs looked in the body ... We got a pail of ten frogs from the science supply store, and all the books and equipment so we could learn in the right way. The others mostly observed, with great fascination. But not really wanting to touch anything ... Her dad worked with her a couple of times from the book first, but since we had a pail of ten frogs, she had plenty more to go, and so she did all the consecutive frogs on her own for anybody who was willing to watch." [McCulley (1994), p. 37]

Veel ouders in de Verenigde Staten hebben voor huisonderwijs gekozen teneinde vanuit wat zij beschouwen als een bijbels perspectief les te geven. Wat kun je hieronder verstaan?

Enkele voorbeelden:

- Een dagelijkse bidstonde;
- Lezen van bijbelverhalen en christelijke boeken;
- Werken met schaal en maten door de tempel van Salomo na te maken;
- Staatsinrichting in Juda en Israël;
- De geografie van Palestina enz.

Russell vond in zijn onderzoek geen verband tussen het aandeel van religieus getinte leerstof op het totale leeraanbod en de leerprestaties van de kinderen [Education Otherwise (z.j.d)].

Ouders noemen vaak als één van de redenen om voor huisonderwijs te kiezen de gelegenheid om het leerplan af te stemmen op de wensen en mogelijkheden van hun kinderen. Uit paragraaf 2.2 blijkt dat de leerprestaties van de kinderen daar over het algemeen niet onder lijden.

"Because the kids have a personalized lesson plan, they often are able to progress at a quicker pace than their traditional school counterparts." [Robertson (1994), p. 7]

Sommige hoogbegaafde kinderen bereiken door huisonderwijs in korte tijd een academisch niveau - de universiteit van Oxford heeft onlangs een 13-jarig thuis onderwezen kind toegelaten [Meighan, R. (1995), p. 2771]

Quine en Marek constateerden in hun onderzoek:

"...home-educated students move into formal thought between the ages of 10 and 11, which is far earlier than the national average at ages 15 to 20.11 [Ray (1992b), p. 10]

Veel ouders merken op dat hun kinderen leren wanneer ze eraan toe zijn, maar dan leren ze ook razendsnel. Thomas observeerde dat in een aantal gezinnen ouders zich ervan weerhielden om kinderen te leren lezen terwijl die daartoe geen aanstaten leken te maken.

"Curiously, these children who learned to read relatively late still went on very quickly to read material suitable for their age. Most of the children were voracious readers." (Meighan, R. (1995), p. 280]

Vaak is de scheiding tussen leren en leven vaag of afwezig.

"If one finishes early, he or she starts to make dinner while Mason continues to help the other children with the afternoon lessons." [Robertson (1994).. p. 7]

"There is no need for me to set up a classroom shop for my two ... they can take part in real-life shopping with me." [Elias (1992), p. 13]

De onderwijskundige opvattingen van de ouders zijn niet de enige bepalende factor in de invulling en flexibiliteit van het leerplan:

"There are as many different ways of educating as there are families. Some parents teach in a formal manner, using a fixed timetable and syllabus and keeping school terms. This approach is often adopted when a child is first withdrawn from school, where the family appreciates the sense of stability offered by a familiar routine. Also, if a return to school is likely in the future many families prefer to plan their education with reference to the national curriculum ... Some families might believe that the LEA (dat is: Local Education Authority) expects them to educate in a way which is reminiscent of school, and sometimes a structured approach is the child's choice." [Education otherwise (z.j.c)]

De kinderen hebben bij de bepaling en aanpassing van het leerplan vaak een grotere rol dan in het schoolonderwijs gebruikelijk is.

"An essential part of the approach ... is the regular monitoring and evaluation of their curriculum." [Meighan, R. (1995), p. 284]

"We also involve our daughters in those decisions rather than imposing on them a programma of study or subject they have little interest or enthusiasm for." [Rich-Smith (1992), P. 13]

"Spend ten minutes negotiating roughly what we (dat zijn: moeder en kind) are going to do with the day." [Martin (1994): p. 4]

Thomas constateerde in zijn onderzoek dat de manier van leren in veel gezinnen veranderde naarmate ze meer ervaring hadden met huisonderwijs:

"Families starting out on home-based education who at first adopted formal methods of learning found themselves more and more drawn into less formal learning. Families who started out with informal learning at the outset found themselves drawn into even more informal learning ... The sequencing of learning material, the bedrock of learning in school, was seen increasingly as unnecessary and unhelpful." [Meighan, R. (1995), p. 280]

Russell constateerde in zijn onderzoek een zwakke positieve correlatie tussen de mate van structuur in het leerplan en de leerprestaties van kinderen in gestandaardiseerde toetsen [Education Otherwise (z.j.d)].

3.2.4 Tijd

Het valt niet mee om te bepalen hoeveel tijd kinderen huisonderwijs genieten, omdat de grens tussen leven en leren in gezinnen die huisonderwijs practiseren zo moeilijk te trekken is.

In het onderzoek van Russell varieerde de geplande leertijd van 0 tot 45 uur per week; het gemiddelde bedroeg 15 uur per week. Hij trof geen verband aan tussen de leerprestaties en de omvang van de leertijd [Education otherwise (z.j.d)].

Gezinnen die huisonderwijs practiseren werken met verschillende tijdroosters:

- Een dagrooster - bijvoorbeeld 's-ochtends de instructievakken en 's-middags andere activiteiten. Sommige gezinnen werken met vaste tijden, andere met richttijden, weer andere zonder tijden.
- Een weekrooster - waarin de activiteiten buitenshuis ondergebracht zijn.
- Een meerwekenrooster - bijvoorbeeld drie weken leren, één week vrij.
- Een combinatie van deze roosters.
- Geen rooster.

Deze roosters zijn voortdurend aan aanpassing onderhevig. Het advies van een moeder:

"Be flexible ... You can lay out plans for the day, but you can almost guarantee that you will be interrupted." [The Teaching Home (1994), p. 9]

3.2.5 Hulpmiddelen

Huisonderwijs heeft zich in de Verenigde Staten ontwikkeld tot een interessant afzetgebied voor uitgeverij van lespakketten. In het landelijke onderzoek van 1990 koos meer dan twee derde van de ouders van de responspopulatie per vakgebied zelf lesmateriaal uit. Bijna een derde gebruikte integrale lespakketten die alle vakgebieden bestrijken. Ruim 6% maakte gebruik van door scholen aangeboden lesprogramma's [Ray (1990b). p. 5].

Naast lesprogramma's wordt een veelheid aan andere hulpmiddelen gebruikt. Horniek onderzocht hoe ouders en kinderen omgingen met het vakgebied science:

"Science shows on television were used extensively and trips to science museums, farms. Nature centres and national parks were a staple of the science curricula ... Every family agreed that locating suitable resources was the key to their science learning and this was the justification for the extensive use of TV and field trips." [Meighan, R. (1995), pp. 278-279]

Dan zijn er de bibliotheek ...

"There are so many resources open to a family, at times that suit them too. The local library keeps us well supplied with books: we have 24 tickets altogether." [Elias (1992), p. 13]

... de computer (58 % van de gezinnen uit het landelijke Amerikaanse onderzoek van 1990 maakte gebruik van een computer)

... en wat in huis nog meer aanwezig is

"Every family has a readily available source of equipment in the kitchen which can be used for measuring, weighing and simple science experiments. Woodwork and other tools are often available in the home." [Education Otherwise (z.j.c)]

3.2.6 Evaluatie, diagnostisering, remediëring

Er is geen onderzoek gedaan naar de manier waarop ouders de leerproducten en het leerproces van hun kinderen evalueren.

Uit de beschreven praktijksituaties komt naar voren dat sommige ouders het werk van hun kinderen elke dag nakijken terwijl andere ouders erg terughoudend in hun commentaar zijn.

Ouders vergelijken de ontwikkeling van hun kinderen met die van hun leeftijdgenoten.

Ook maken kinderen, met name in de Verenigde Staten, soms gestandaardiseerde toetsen. 48% van de kinderen uit de responspopulatie van het landelijke Amerikaanse onderzoek van 1990 had in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek zo'n toets gemaakt [Ray (1990b) p. 5]. De toetsresultaten geven de ouders een indicatie van de ontwikkeling van hun kinderen. Zie verder paragraaf 2.2.

Diagnostisering en remediëring vinden, voorzover mij bekend, in huisonderwijs-kringen niet plaats.

3.2.7 Een verklaring voor het succes

Bij gebrek aan grootschalig systematisch onderzoek zijn verklaringen over het succes van huisonderwijs in de praktijk speculatief. Ik identificeer hieronder een aantal factoren die ik zie als de belangrijkste verklarende variabelen:

- 1 Ouders hechten grote waarde aan gepast onderwijs voor hun kinderen.
- 2 Ouders zijn bereid en in staat veel tijd te steken in het onderwijs en de opvoeding van hun kinderen. Het komt er in de praktijk op neer dat één van de ouders, veelal de moeder, geen volledige baan of zelfs geen betaalde baan heeft.
- 3 Kinderen volgen een leerplan dat op hen toegesneden is. Van het leerplan en het tijdrooster wordt veelvuldig afgeweken.
- 4 Kinderen hebben vaak een grote verantwoordelijkheid in de vormgeving van het leerplan en het tijdrooster.
- 5 Kinderen krijgen veel ervaring in de afwisseling van verschillende vormen van discipline. Dit verklaart wellicht de in paragraaf 2.3 geconstateerde grotere sociale vaardigheden van thuis onderwezen kinderen.
- 6 Ouders en kinderen maken gebruik van een groot aantal hulpmiddelen, mensen en lokaties.
- 7 De overgang tussen leven en leren is meestal transparant.

Deze lijst kan ook het verschil verduidelijken tussen het klassieke huisonderwijs (met een gouvernante) en het hedendaagse huisonderwijs. Op de volgende pagina worden het

klassieke huisonderwijs en het hedendaagse huisonderwijs in tabelvorm met elkaar vergeleken.

Tabel 4. Vergelijking van de kenmerken van klassiek huisonderwijs en hedendaags huisonderwijs

	<i>Factoren</i>	<i>Klassiek huisonderwijs</i>	<i>Hedendaags huisonderwijs</i>
1.	Ouders willen gepast onderwijs	ja	ja
2.	Ouders investeren veel tijd	nee	ja
3.	Individueel leerplan	ja	ja
4.	Afwijkingen van leerplan en tijdrooster	zelden	veelvuldig
5.	Kinderen medeverantwoordelijk	nee	ja
6.	Ervaring met afwisseling vormen van discipline	nee	ja
7.	Diversiteit hulpmiddelen, mensen, lokaties	klein	groot
8.	Relatie leven – leren	twee gescheiden domeinen	in elkaar overlopend

Uit deze vergelijking blijkt dat het hedendaagse huisonderwijs een wezenlijk andere vorm van onderwijs is dan het klassieke huisonderwijs.

Ik wil me niet wagen aan een soortgelijke vergelijking tussen huisonderwijs en schoolonderwijs. De diversiteit in de inrichting van het schoolonderwijs is zo groot, dat zo'n vergelijking karikaturale trekjes zou vertonen. Maar het zal duidelijk zijn dat het voor scholen uiterst moeilijk zal zijn om alle bovengenoemde factoren te vervullen in die mate waarin huisonderwijs daarin slaagt. In paragraaf 6.6 geef ik aan op welke manier de ervaringen van het huisonderwijs bevruchtend kunnen werken voor de praktijk van het schoolonderwijs.

4 DE INBEDDING VAN HUISONDERWIJS

4.1 Inleiding

De regulering van en het toezicht op onderwijs worden in de Verenigde Staten en Engeland gerekend tot de taken van de overheid. In Nederland is dat trouwens niet anders. In paragraaf 4.2 ga ik na op welke wijze de overheden in de Verenigde Staten en Engeland hun regulerende en toezichhoudende taken ten aanzien van huisonderwijs vervullen. Ondersteunende organisaties komen in paragraaf 4.3 aan bod. In paragraaf 4.4 behandel ik de overgang van schoolonderwijs naar huisonderwijs en vice versa.

4.2 De overheid

4.2.1 Verenigde Staten

Er bestaat in de Verenigde Staten op landelijk niveau geen wet ten aanzien van huisonderwijs. Op basis van de grondwet en uitspraken van het Supreme Court of Justice aangaande privacy rights hebben ouders gesteld dat zij, en niet de staat, verantwoordelijk zijn voor het onderwijs en de opvoeding van hun kinderen [Robertson (1994), p. 9].

Dit heeft in alle staten geleid tot rechtszaken die grofweg draaiden om twee punten:

- Hebben ouders het recht om hun kinderen niet naar school te sturen?
- Is er sprake van adequaat onderwijs?

De bemoeienis van de Home School Legal Defense Association is doorslaggevend geweest. In de eerste fase was die bemoeienis vooral defensief - juridische bijstand aan ouders die voor het gerecht gedaagd werden. De Home School Legal Defense Association beweert dat geen enkel gezin dat door haar begeleid werd, heeft moeten stoppen met huisonderwijs [Home School Legal Defense Association (z.j.b)]. In de tweede fase is die bemoeienis vooral offensief - het beïnvloeden van het beleid ten aanzien van huisonderwijs in de verschillende staten.

Het beleid ten aanzien van huisonderwijs is verschillend in elk van de vijftig staten.

34 staten beschikten in 1994 over specifieke wet- of regelgeving ten aanzien van huisonderwijs [Home School Legal Defense Association (1994)].

De volgende organisatievormen bestaan:

- Private school
- Church-school
- Geen specifieke organisatie noodzakelijk

[Home School Legal Defense Association (1994)]

Aan een private school worden meestal bepaalde minimale kwaliteitseisen verbonden en in sommige staten ook een minimaal aantal deelnemende gezinnen. Aan church-schools worden dergelijke eisen niet gesteld [Wells (1995)].

In 1994 hoefden de ouders in veertig staten geen enkele vorm van onderwijsbevoegdheid te hebben. In vijftien van deze staten wordt van ouders gevraagd dat ze competent zijn en dat ze degelijk instructie geven.

In acht staten wordt een high school diploma of een GED (dat is: General Education Degree) gevraagd. In North-Dakota moeten ouders slagen voor een teacher's test. In West-Virginia moeten ze hun kind vier jaar voorblijven [Home School Legal Defense Association (1994)].

Aan private schools kunnen globale leerplanvereisten opgelegd worden. In 1994 gold in negenentwintig staten de verplichting dat kinderen deelnemen aan gestandaardiseerde toetsen of geëvalueerd worden. Het verschilt weer per staat welke keuzemogelijkheden ouders en kinderen hebben en welke minimale leerprestaties van kinderen gevraagd worden [Home School Legal Defense Association (1994); McCulley (1994), p. 371. Kinderen zijn niet verplicht om een eindexamen af te leggen.

4.2.2 Engeland

Ouders die hun kinderen huisonderwijs geven, kunnen zich beroepen op de 1944 Education Act.

"Section 36: it shall be the duty of the parent of every child of compulsory school age to cause him to receive efficient full-time education suitable to his age, ability and aptitude and to any special educational needs he may have, either by regular attendance at school or otherwise." ['Education Otherwise'. z.j.a]

Kort gezegd: kinderen zijn in Engeland leerplichtig, maar niet schoolplichtig.

Ouders hoeven geen onderwijsbevoegdheid te hebben.

Ouders hoeven het National Curriculum niet te volgen.

Kinderen hoeven niet eens in de zoveel tijd een toets te maken en zijn ook niet verplicht om een eindexamen af te leggen.

Ouders hoeven niet vooraf toestemming te krijgen om huisonderwijs te geven. De Local Education Authority moet alleen op de hoogte gesteld worden wanneer ouders hun kinderen van school willen halen - voordat de kinderen uitgeschreven worden moet de Local Education Authority tevreden zijn over de kwaliteit van het geboden alternatief.

Het is de verantwoordelijkheid van de Local Education Authority om erop toe te zien dat de kinderen daadwerkelijk onderwijs krijgen ['Education Otherwise' (z.j.a); Education coteries (z.j.c)]. De gebruikelijke gang van zaken is een huisbezoek nadat de ouders begonnen zijn met huisonderwijs; zo'n bezoek vindt vervolgens elk jaar plaats. Er zijn ook regio's waar het huisbezoek vaker, minder vaak of zelfs nooit plaatsvindt [Elias (1992), p. 13; mond. med. dhr. Podmore, ouder]. Er bestaan voor zo'n huisbezoek geen landelijke procedures, maar de meeste Local Education Authorities hebben inmiddels zelf wel een procedure ontwikkeld. In een enkel graafschap wordt ondersteunend materiaal ontwikkeld voor gezinnen die huisonderwijs in de praktijk willen brengen [Meighan en Toogood (1992), p. 87]. In een beperkt aantal gevallen is de Local Education Authority ontevreden geweest over de kwaliteit van het huisonderwijs en heeft zij een procedure in gang gezet die tot een rechtszaak heeft geleid [Meighan en Toogood (1992), p. 86].

4.3 *Ondersteuning*

4.3.1 **Verenigde Staten**

De **Home School Legal Defense Association** biedt haar leden juridische ondersteuning ingeval zij vanwege hun keuze voor huisonderwijs voor het gerecht gedaagd worden of dreigen te worden. Daarnaast geeft zij informatie door, publiceert boeken en biedt ouders de mogelijkheid om hun kinderen gestandaardiseerde toetsen te laten maken [Home School Legal Defense Association (z.j.b) en (1992)].

Het **Congressional Action Program** is een lobby-groep die in Washington mogelijke beleidsontwikkelingen ten aanzien van huisonderwijs bijhoudt en probeert te beïnvloeden ['The Teaching Home' (1994), p. 67].

Het **National Home Education Research Institute** fungeert als onderzoeksinstituut en informatiecentrum. Het instituut publiceert onderzoeksrapporten en geeft het blad 'Home School Researcher' uit [Ray (1992b)].

'**The Teaching Home**' is een tweemaandelijks, christelijk tijdschrift met interviews met gezinnen, lesteps, advertenties, aankondigingen voor bijeenkomsten, politiek nieuws en ingezonden brieven.

Elke staat heeft inmiddels één of meer door ouders opgerichte organisaties die informatie, advies en soms juridische bijstand geven. Daarnaast organiseren ze bijeenkomsten, wedstrijden en excursies. Dergelijke organisaties vind je ook op regionaal, districts- en plaatselijk niveau [Welch en Short (1994)].

4.3.2 **Engeland**

Education Otherwise is een door ouders opgerichte organisatie die ondersteuning, advies en informatie geeft aan ouders die huisonderwijs (willen gaan) geven. Zij kan aan ouders vertellen welke ouders in de omgeving al met huisonderwijs bezig zijn. Education Otherwise streeft er ook naar om huisonderwijs onder de aandacht van overheid en maatschappij te brengen ['Education Otherwise' (z.j.a)].

Education Now is een coöperatie die zich ten doel gesteld heeft bij te dragen aan vergroting van de diversiteit van vormen van onderwijs. Education Now organiseert conferenties en cursussen, geeft advies, doet onderzoek, geeft boeken uit en publiceert het tijdschrift 'Education Now News and Review' ['Education Now Ltd' (z.j.)].

Ook in Engeland vormen ouders en kinderen op plaatselijk niveau groepjes die elkaar opzoeken, gezamenlijk activiteiten ondernemen en hulpmiddelen delen [Elias (1992), p. 12; mond. med. dhr. Podmore, ouder].

4.4 De relatie met scholen

Ik heb in hoofdstuk 1 beschreven dat de meeste ouders in de jaren zeventig en tachtig met huisonderwijs begonnen nadat hun kinderen enige jaren schoolonderwijs genoten hadden. Hun keuze in deze eerste fase was een reactie op het schoolonderwijs. Inmiddels is huisonderwijs in een tweede fase beland waarin steeds meer ouders al gekozen hebben voor huisonderwijs voordat hun kind de leerplichtige leeftijd bereikt heeft.

87% van de kinderen die in 1992 deelnamen aan de door de Home School Legal Defense Association aangeboden gestandaardiseerde toetsen, had de basisschoolleeftijd [Ray (1992b), p. 10].

De helft van de kinderen uit de responspopulatie van het landelijke Amerikaanse onderzoek van 1990 had schoolonderwijs gevolgd gedurende gemiddeld drie jaar. 6% van de kinderen bezocht een school nadat ze huisonderwijs gevolgd hadden. De ouders konden aangeven tot welke leeftijd ze van plan waren aan hun kinderen huisonderwijs te geven - ruim de helft gaf aan daar tot het zestiende jaar van hun kinderen mee door te willen gaan [Ray (1990b), p. 4].

Ouders en kinderen kunnen tot de conclusie komen dat de tijd gekomen is om weer schoolonderwijs te volgen:

"Last year, Sam identified a school that he would like to attend and was able to obtain a place there. Once again the decision was made in the light of what would be most appropriate to Sam's needs at a particular time and with Sam taking a very full and equal part in the discussion. Sam says that he has continued to enjoy his education at home but has also enjoyed the prospect of going to a school of his choice." [Martin (1994a, p. 5)]

Het komt af en toe voor dat ouders hun ene kind huisonderwijs geven en hun andere kind schoolonderwijs laten volgen [Downing (1992), pp. 40-41].

Als redenen om terug naar school te gaan worden genoemd: tijdgebrek van de ouders, nieuwsgierigheid van de kinderen, voorbereiding op de eindexamens.

Enkele kinderen maken de overstap zelfs vaker! De volgende passage is geschreven door een meisje van 15 dat haar onderwijsloopbaan thuis begon:

"I have always loved reading ... Every book I read seemed to extol the virtues of school. Soon I became curious: what was this endless round of fun that I seemed to be missing out on? ... So when I was ten I pestered my mum into sending me to school ... After a year and a term of school, I'd had enough. I decided that school wasn't all it was cracked up to be, and returned to EO (dat is: education otherwise, oftewel huisonderwijs) ... I stayed at home for the first year and some of the second year, and then started the school which my sister attended - this time through mutual agreement, as my mum was concerned about my exams." [Muckle (z.i.)]

Dit is een voorbeeld van een arrangement dat door Meighan "flexi-time" genoemd wordt - een kind volgt een deel van het onderwijs thuis en een deel op school. Overleg tussen de ouders en de school vindt plaats wanneer de overgang tussen huis- en schoolonderwijs en vice versa regelmatig plaatsvindt, bijvoorbeeld elk semester, elke week of zelfs elke dag. Met name in de Verenigde Staten zijn er scholen die zich onderscheiden door met ouders afspraken te maken over zogenaamde "Independent Study Programs" voor hun kinderen [Education Otherwise (z.j.b)].

5 HUISONDERWIJS EN DE WET

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk is geschreven vanuit de denkbeeldige positie van ouders die grondig kennis hebben genomen van de praktijk van huisonderwijs in het buitenland. Deze ouders zijn enthousiast geraakt over de waarde van huisonderwijs en willen hun kinderen huisonderwijs bieden.

Is er een interpretatie van wet- en regelgeving denkbaar, waarbij ouders de kans hebben om hun wens in de praktijk te verwezenlijken met inachtneming van de verplichtingen die de bestaande wet- en regelgeving oplegt aan ouders, scholen en overheid?

In paragraaf 5.2 zie ik of huisonderwijs in de onderwijswetgeving als zodanig met name genoemd wordt.

In paragraaf 5.3 behandel ik de mogelijkheden tot vrijstelling van de leerplicht.

In paragraaf 5.4 doe ik suggesties voor de manier waarop huisonderwijs zou kunnen plaatsvinden met inachtneming van de verplichtingen die de onderwijswetgeving oplegt aan ouders, scholen en overheid, zonder dat een beroep gedaan wordt op vrijstelling van de leerplicht.

In paragraaf 5.5 behandel ik het Europees recht.

Citaten uit en annotaties bij de Wet op het Basisonderwijs zijn overgenomen uit [Nederlandse Staatswetten, Editie Schuurman & Jordens. 7-I. Wet op het Basisonderwijs. Vijfde druk (1995)]. Citaten uit de Leerplichtwet 1969 zijn overgenomen uit [Nederlandse Staatswetten, Editie Schuurman & Jordens. 60. Onderwijswetgeving algemeen. Dertiende druk (1995)]. Citaten uit het Eerste Protocol bij het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden zijn overgenomen uit [Nederlandse Staatswetten, Editie Schuurman & Jordens. 74-Ia. Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden e.a. Vierde druk, 1992].

5.2 De plaats van huisonderwijs in de onderwijswetgeving

Huisonderwijs wordt in de Leerplichtwet 1900 naast schoolonderwijs genoemd als mogelijke vorm van onderwijs waarmee voldaan wordt aan de leerplicht.

In de Leerplichtwet 1969 wordt huisonderwijs als aparte vorm van onderwijs niet meer genoemd.

"De huidige Leerplichtwet (artikel 2) gaat uitsluitend uit van schoolonderwijs. In het ontwerp daarvan was huisonderwijs nog als vrijstellingsgrond opgenomen, maar het verdween als zodanig doordat een amendement tot schrapping daarvan werd aangenomen" (MvA II)

Aldus een annotatie bij artikel 1 van de Wet op het Basisonderwijs.

In het amendement werd onder meer gesteld:

'Het huisonderwijs is in strijd met het belang van de opvoeding van het kind ... Het huisonderwijs is uit de tijd. Indien men op andere grond vrijstelling van de leerplicht krijgt staat niets in de weg om (in) die bijzondere gevallen, zo mogelijk, huisonderwijs

als compensatie te geven. Het huisonderwijs zelf moet als vrijstellingsgrond worden afgewezen." ['Leerplichtwet' (1987)]

5.3 Mogelijkheden tot vrijstelling van de leerplicht

Ik onderscheid vier voorbeeldsituaties:

- a. De ouders hebben een kind van 9 jaar. Dit kind is ingeschreven als leerling van een basisschool in Nederland en bezoekt deze school regelmatig.
- b. De ouders hebben een kind van 10 jaar. Dit -hoogbegaafde - kind heeft ettelijke basisscholen bezocht en heeft op geen enkele school kunnen aarden. Het zit nu thuis, met medeweten van de leerplichtambtenaar.
- c. De ouders hebben twee kinderen van 7 en 3 jaar. Het oudste kind is ingeschreven als leerling van een basisschool in Nederland en bezoekt deze school geregeld.
- d. De ouders hebben een kind van 3 jaar.

5.3.1 Wat is leerplicht?

"Degene die het gezag over een jongere uitoefent, en degene die zich met de feitelijke verzorging van een jongere heeft belast, zijn verplicht overeenkomstig de bepalingen van deze wet te zorgen, dat de jongere als leerling van een school is ingeschreven en deze school na inschrijving geregeld bezoekt." (Artikel 2, lid 1 van de Leerplichtwet 1969)

Leerplicht bestaat dus uit twee verplichtingen: inschrijving en geregeld bezoek. Hierbij komt de verplichting tot inschrijving voor de verplichting tot geregeld bezoek: geen verplichting tot inschrijving, dan ook geen verplichting tot geregeld bezoek.

Wanneer ouders deze verplichtingen niet nakomen, zal de leerplichtambtenaar, na overleg enzovoorts, in het uiterste geval proces-verbaal van zijn bevindingen aan de officier van justitie zenden (artikel 22, lid 2 Leerplichtwet 1969). De oudere hangt dan een hechtenis of geldboete boven het hoofd (artikel 26, lid 1 Leerplichtwet 1969). Wanneer de ouders al eerder zijn veroordeeld wegens het niet nakomen van de verplichtingen, zendt de leerplichtambtenaar een afschrift van het proces-verbaal aan de raad voor de kindbescherming (artikel 22, lid 4 Leerplichtwet 1969).

De schoolgaande kinderen in voorbeeldsituaties a, b en c zijn 9, 10 en 7 jaar. De mogelijkheden die de Leerplichtwet 1969 biedt tot vervangende en partiële leerplicht, zijn op deze kinderen niet van toepassing en worden verder buiten beschouwing gelaten.

5.3.2 Vrijstelling van de verplichting tot inschrijving

Artikel 5 van de Leerplichtwet 1969 bevat de gronden voor vrijstelling van de verplichting tot inschrijving:

- onder a: de jongere is op lichamelijke of psychische gronden niet geschikt.
- onder b: de ouders hebben overwegend bezwaar tegen de richting van onderwijs op alle scholen binnen redelijke afstand.
- onder c: de jongere volgt onderwijs buiten Nederland.

Artikel 5a van dezelfde wet bevat gronden tot vrijstelling van de verplichting tot inschrijving wanneer de ouders een trekkend bestaan leiden.

Artikel 5, onder c en artikel 5a zijn niet van toepassing op de kinderen in de voorbeeldsituaties en worden verder buiten beschouwing gelaten.

In voorbeeldsituatie b wordt het thuiszitten van het kind gedoogd, hetgeen al of niet gepaard gaat met huisonderwijs. Heeft het formaliseren van deze situatie door middel van een beroep op artikel 5, onder a, kans van slagen?

Bij zo'n vrijstelling komt het één en ander kijken. Bij de kennisgeving aan B&W moet, volgens artikel 7, een ondersteunende verklaring van een door B&W aangewezen arts, pedagoog of psycholoog worden gevoegd. Deze verklaring mag niet ouder dan drie maanden zijn. Deze procedure moet elk jaar opnieuw doorlopen worden.

De verklaring van lichamelijke of psychische ongeschiktheid is doorslaggevend voor het verlenen van de vrijstelling, niet de wens van de ouders in voorbeeldsituatie b om hun kind huisonderwijs te geven.

Heeft een beroep op artikel 5, onder b, door de ouders in de voorbeeldsituaties kans van slagen?

Ouders dienen, volgens artikel 6, B&W op de hoogte te stellen van hun beroep op vrijstelling. Deze kennisgeving moet, aldus artikel 8, lid 1, de verklaring bevatten,

"dat tegen de richting van het onderwijs op alle binnen redelijke afstand van de woning ... gelegen scholen ... overwegend bezwaar bestaat."

Artikel 8, lid 2 stelt:

"Deze verklaring is niet geldig, indien de jongere in het jaar, voorafgaande aan de dagtekening van de kennisgeving, geplaatst is geweest op een school ... van de richting waartegen bezwaar wordt gemaakt."

Ten behoeve van de schoolgaande kinderen uit de voorbeeldsituaties a, b en c kunnen de ouders dus geen beroep doen op vrijstelling op grond van artikel 5, onder b van de Leerplichtwet 1969.

Het is ook niet voorstelbaar dat een toekomstig beroep gehonoreerd zou worden voor het jongste kind uit voorbeeldsituatie c, omdat het oudste kind wel schoolonderwijs volgt.

Hoe zit het met toekomstig beroep in voorbeeldsituatie d?

De leerplichtambtenaar zal moeten weten welke richting de ouders aanhangen, anders kan hij de juistheid van de verklaring m.b.t. "redelijke afstand" niet toetsen.

Het begrip "richting" wordt in de Leerplichtwet 1969 niet gedefinieerd. In het kader van de Wet op het Basisonderwijs bestaan wel de nodige toelichting en jurisprudentie. In een annotatie bij artikel 4 van de Wet op het Basisonderwijs wordt de Nota naar aanleiding van het eindverslag bij de wet van 24 december 1986 geciteerd:

"Met richting wordt bedoeld: godsdienstige of levensbeschouwelijke visie. Niet is bedoeld onderwijskundige richting of bepaalde pedagogische methode."

Zie verder ook de annotaties bij artikel 55 van de Wet op het Basisonderwijs.

De Hoge Raad heeft in zijn arrest van 14 juni 1977, NJ 435, geconstateerd dat de wetgever huisonderwijs als vrijstellingsgrond afwijst ['Leerplichtwet' (1987); 'Leerplicht en Schoolverzuim' (1994)]. Gezien de geschiedenis van de totstandkoming van de wetwijziging van de Leerplichtwet in 1969 (waar huisonderwijs door een amendement juist uit de wet verdween), is dit arrest begrijpelijk.

Diegene die een beroep op vrijstelling van inschrijving op grond van artikel 5, onder b, doet, zal moeten aantonen:

- Dat huisonderwijs een wezenlijk onderdeel is van een levensbeschouwelijke visie, dus meer is dan een kwestie van het soort onderwijs (zie paragraaf 1.4);
- Dat het hedendaagse huisonderwijs iets wezenlijk anders is dan de perceptie van huisonderwijs ten tijde van de wetwijziging (zie paragraaf 3.3).

In Circulaire SG-5367, C 820 399 van 15 november 1982 schreef de Minister van onderwijs en Wetenschappen:

"In dit verband memoreer ik nog eens dat bedoelde bezwaren tegen een school ... alleen gebaseerd kunnen zijn op de richting, niet op de soort van het onderwijs. Ten aanzien van overwegende bezwaren tegen de soort van het onderwijs kan art. 15 van de Leerplichtwet 1969 van betekenis zijn." [Nederlandse Staatswetten, Editie Schuurman & Jordens. 60. onderwijswetgeving algemeen. Vijfde druk (1995), p. 76]

5.3.3 Artikel 15

Tot 1994 luidde artikel 15 van de Leerplichtwet 1969 als volgt:

"In andere gevallen dan genoemd in artikel 5 of 5a kan onze minister op grond van bijzondere omstandigheden vrijstelling verlenen van de in artikel 2 of in artikel 4a opgelegde verplichtingen, indien wordt aangetoond, dat de minderjarige op andere wijze voldoende onderwijs geniet."

Tussen 1969 en 1994 heeft een gering aantal ouders een beroep op vrijstelling van de verplichting tot inschrijving op grond van artikel 15 van de Leerplichtwet 1969 gedaan. Het Ministerie spreekt van een handvol; de Landelijke Vereniging van Leerplichtambtenaren van vier á vijf gevallen. Voor voltijdleerplichtige kinderen zijn deze verzoeken altijd afgewezen met als motivering dat de ouders niet konden aantonen dat hun kinderen op andere wijze voldoende onderwijs genoten [mond. med. dhr. Bessembinders en mw. Brouwer, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen; mond. med. dhr. v.d. Hulst, Landelijke Vereniging van Leerplichtambtenaren].

Bij de wetwijziging van 1994 is de mogelijkheid tot vrijstelling van voltijdleerplichtige kinderen op grond van artikel 15 komen te vervallen. Redenen daartoe waren: dat er sprake zou zijn van een voldoende breed aanbod van onderwijs; dat het volgen van (school)onderwijs voor het maken van een goede start in het leven als essentieel beschouwd wordt; dat er bijna geen beroep op dit artikel werd gedaan m.b.t. voltijdleerplichtige kinderen [mond. med. mw. Brouwer, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen].

Artikel 15 luidt sinds wetwijziging als volgt:

"In andere gevallen dan genoemd in artikel 5 kunnen burgemeester en wethouder op grond van bijzondere omstandigheden vrijstelling verlenen van de in artikel 4a opgelegde verplichtingen, indien wordt aangetoond, dat de jongere op andere wijze voldoende onderwijs geniet."

In de artikelgewijze toelichting staat:

"Daarnaast wordt de werking van dit artikel beperkt tot de partiële leerplicht, aangezien beroep op dit artikel in de praktijk alleen werd toegewezen als het de partiële leerplicht betrof" [Tweede Kamer der Staten Generaal, vergaderjaar 1992-1993, 22900 nr. 3: Memorie van Toelichting, p. 23]

Bij de verdere behandeling van de wetwijziging is de wijziging van artikel 15 niet meer ter sprake gekomen.

De ouders in de voorbeeldsituaties kunnen geen beroep doen op artikel 15 van de Leerplichtwet 1969.

5.3.4 Conclusie

De Leerplichtwet schrijft schoolonderwijs voor en staat geen alternatieven toe waarmee aan de leerplicht voldaan wordt. Ouders kunnen slechts in enkele bijzondere gevallen overgaan tot huisonderwijs. Er moet dan, los van de wens tot het geven van huisonderwijs, een reden voor vrijstelling van de verplichting tot inschrijving aanwezig zijn. In twee situaties lijkt er een zekere kans te zijn op vrijstelling van de verplichting tot inschrijving:

- In voorbeeldsituatie b, formalisering van de situatie waarin een kind thuiszit dat op geen enkele school heeft kunnen aarden.
- In voorbeeldsituatie d, waarin ouders op principiële gronden kiezen voor huisonderwijs voor een kind dat nog niet naar school gegaan is, waarbij zij kunnen aantonen:
 - Dat huisonderwijs een wezenlijk onderdeel is van een levensbeschouwelijke visie, dus meer is dan een kwestie van het soort onderwijs;
 - Dat het hedendaagse huisonderwijs iets wezenlijk anders is dan de perceptie van huisonderwijs ten tijde van de wetwijziging.

Voor beide gevallen bestaan echter geen precedënten.

5.4 Huisonderwijs binnen schoolonderwijs

5.4.1 Wat is een school?

Is het mogelijk om huisonderwijs en schoolonderwijs met elkaar te verenigen?

Artikel 1, onder b van de Leerplichtwet 1969 legt vast wat onder "school" verstaan wordt. Ik citeer ten dele:

"1. een openbare of uit de openbare kas bekostigde bijzondere dagschool voor basisonderwijs ... ;

3. een andere dagschool die, wat de inrichting van het onderwijs en de bevoegdheden van de leraren betreft, overeenkomt met een van de onder 1 genoemde scholen;

4. een andere krachtens artikel 1, onder a, voor de toepassing van deze wet als school aangewezen onderwijsinstelling"

Artikel 1a:

"Bij ministeriële regeling dan wel bij beschikking van Onze minister kunnen
a. onderwijsinstellingen dan wel groepen daarvan worden aangewezen als school
bedoeld in artikel 1, onderdeel b onder 4 ...

Aan de aanwijzing kunnen voorwaarden worden verbonden."

Ik geef hierna een aanzet tot een beschrijving van de mogelijkheden en beperkingen van de volgende varianten:

1. oprichting van een uit de openbare kassen bekostigde bijzondere school.
2. huisonderwijs ondergebracht bij een bestaande basisschool.
3. oprichting van een niet-bekostigde school.
4. aanwijzing als onderwijsinstelling door de minister.

5.4.2 Oprichting van een uit de openbare kassen bekostigde bijzondere school

Een nieuwe, te bekostigen school moet opgenomen worden op een voor de gemeente van vestiging vastgesteld plan van nieuwe scholen (artikel 53, lid 1 Wet op het Basisonderwijs). Er zijn verschillende redenen waarom een school, specifiek bedoeld om huisonderwijs mogelijk te maken, niet op zo'n plan geplaatst zal worden:

- Een nieuwe school moet een bepaalde richting "bedienen" (artikel 55, lid 2 Wet op het Basisonderwijs). Gewoonlijk zullen ouders, die zouden willen kiezen voor huisonderwijs, niet dezelfde richting aanhangen;
- De prognose van het te verwachten aantal leerlingen kan niet steunen op statistisch onderzoek. Het alternatief, het verzamelen van ouderverklaringen, wordt niet gezien als voldoende om te komen tot een inschatting van de levensvatbaarheid (annotatie bij artikel 54, lid 3 van de Wet op het Basisonderwijs);
- Een nieuwe school moet tenminste voldoen aan de stichtingsnorm (200 of meer leerlingen; artikel 56, lid 2 Wet op het Basisonderwijs).

5.4.3 Huisonderwijs ondergebracht bij een bestaande basisschool

In zekere zin is er nu al sprake van huisonderwijs aan kinderen die naar school gaan. Het leren houdt immers niet op zodra een kind de school verlaat en begint ook niet pas wanneer een kind naar school gaat. De wezenlijke rol die de thuissituatie speelt in het leer- en ontwikkelingsproces is onomstreden.

In deze subparagraaf bekijk ik hoe de wet zich verhoudt tot het idee, een kind dat ingeschreven is bij een basisschool gedurende (een deel van) de schooltijd buiten de school, onder hoede van de ouders, te laten leren. Ik laat dat idee hordenlopen - de horden zijn het vinden van een basisschool, alsmede artikel 11, 13, 25 en 27 van de Wet op het Basisonderwijs.

In de eerste plaats moet de school in kwestie positief staan tegenover het idee van thuisonderwijs.

Dan moet elke basisschool beschikken over een schoolwerkplan (artikel 11, lid 1 Wet op het basisonderwijs}. Het schoolwerkplan vermeldt tenminste:

- "a. de leer- en ontwikkelingsdoelen van de school of scholen;
 - b. de leerstofkeuze, de omvang van de leerstof en de ordening daarvan;
 - c. de didactische werkvormen, de onderwijsleerpakketten met inbegrip van het ontwikkelingsmateriaal;
 - e. de schoolorganisatie waaronder begrepen de indeling in groepen en andere regelingen met het oog op de inrichting van het onderwijsleerproces;
 - f. de wijze waarop wordt nagegaan of en in hoeverre door de organisatie en de inhoud van het onderwijsleerproces de gewenste resultaten worden bereikt;
 - k. de wijze waarop schoolverzuim wordt voorkomen...'
- (artikel 11, lid 2 Wet op het basisonderwijs)

"Het schoolwerkplan wordt per school uitgewerkt in een activiteitenplan waarin de activiteiten van de leerlingen voor een bepaald tijdvak en de taken van het onderwijzend personeel worden opgenomen. Het activiteitenplan wordt zodanig ingericht dat de leerlingen in de eerste vier schooljaren ten minste 3520 uren onderwijs en in de laatste vier schooljaren tenminste 4000 uren onderwijs ontvangen. Per dag ontvangen de leerlingen ten hoogste 5, 5 uur onderwijs, waarbij een evenwichtige verdeling van activiteiten in acht wordt genomen" (artikel 11, lid 2 Wet op het Basisonderwijs).

In een annotatie bij dit artikel wordt gesteld:

"Een belangrijke eis van deugdelijkheid is dat een school ten minste de wettelijk voorgeschreven tijd aan onderwijs besteedt."

Wanneer je de vereisten van artikel 11 vergelijkt met de beschrijving van de redenen waarom ouders in het buitenland kiezen voor huisonderwijs (hoofdstuk 1) en de gang van zaken van huisonderwijs in de praktijk (hoofdstuk 3), blijkt dat dit wetsartikel een aantal belemmeringen oplevert:

- Ouders met een existentialistische onderwijsfilosofie zullen zich niet kunnen verenigen met het feit dat de voorschriften onder a t/m e en f ook voor hun kind richtinggevend zijn;
- Voor kinderen die huisonderwijs volgen, zou het activiteitenplan (gedeeltelijk) buiten werking gesteld moeten worden c.q. aangevuld/aangepast moeten worden in de vorm van een persoonlijk handelingsplan;
- Er kan in de praktijk van huisonderwijs geen garantie gegeven worden voor het aantal uren onderwijs dat een kind per dag/per schooljaar geniet.

Een school kan niet op zijn eentje besluiten om creatief om te gaan met artikel 11. De inspectie moet op de hoogte gesteld worden. Artikel 13 voorziet in een procedure tot aan de Raad van State indien er geen overeenstemming bereikt wordt.

Artikel 25 regelt de verplichte deelname aan het onderwijs:

- "1. De leerlingen nemen deel aan alle volgens het schoolwerkplan en het activiteitenplan voor hen bestemde activiteiten.
2. Het bevoegd gezag kan op verzoek van de ouders een leerling vrijstellen van het deelnemen aan bepaalde activiteiten. Een vrijstelling kan slechts worden verleend indien het schoolwerkplan daarin voorziet, en op gronden daarbij vermeld. Het bevoegd gezag bepaalt bij de vrijstelling welke activiteiten voor de leerling in de plaats komen van die waarvan vrijstelling is verleend."

In de annotaties bij dit artikel staat:

"Uitgangspunt is dat de leerlingen alle voor hen bestemde lessen volgen. Ware dit niet zo dan zouden de ouders om uiteenlopende redenen kunnen besluiten hun kinderen bepaalde lessen niet te laten volgen. Afgezien van het feit dat daardoor vragen met betrekking tot de leerplicht zouden kunnen worden opgeroepen, zou een dergelijke regeling ook in organisatorisch opzicht problemen geven voor het bevoegd gezag ... Verder is het gewenst dat een vrijgestelde leerling niet naar huis gestuurd wordt, maar op school andere activiteiten krijgt te verrichten."

Het is dus niet onmogelijk dat een vrijgestelde leerling naar huis gestuurd wordt, maar gewenst is het niet.

Volgens artikel 27 kunnen ouders ondersteunende werkzaamheden verrichten.

"De ouders zijn daarbij gehouden de aanwijzingen op te volgen van de directeur en het overige onderwijzend personeel, die verantwoordelijk blijven voor de gang van zaken."

In de annotatie wordt opgemerkt dat er geen sprake is van een dienstverband: voor ouders gaat het om incidentele werkzaamheden.

Je kunt je afvragen of je huisonderwijs, zoals dat in de praktijk in het buitenland plaatsvindt, nog kunt betitelen als "incidentele werkzaamheden".

5.4.4 Oprichting van een niet-bekostigde school

Een school in de zin van de Leerplichtwet kan ook zijn:

"een andere dagschool die, wat de inrichting van het onderwijs en de bevoegdheden van de leraren betreft, overeenkomt met een van de onder 1 genoemde scholen" (artikel 1, onder b, ten 3)

Er bestaan in Nederland niet-bekostigde scholen waaronder een beperkt aantal partikuliere scholen, gericht op het primair onderwijs [Leerplicht en Schoolverzuim (1994)]. De "onder 1 genoemde scholen" uit het citaat zijn bekostigde scholen, in dit onderzoek te beperken tot bekostigde basisscholen.

Is het denkbaar dat ouders (al of niet gezamenlijk) een niet- bekostigde school stichten, gericht op het mogelijk maken van huisonderwijs, zodat voldaan wordt aan de Leerplichtwet?

Ook op niet-bekostigde scholen is Titel 1 van Hoofdstuk 1 van de Wet op het basisonderwijs van toepassing.

Volgens artikel 3 mag schoolonderwijs slechts gegeven worden door bevoegde leerkrachten. Er zijn nu twee oplossingen denkbaar:

- Ouders stellen één of meer bevoegde leerkrachten aan en ouders bieden ondersteuning;
- Lesgevende ouders zijn zelf bevoegd.

De Wet op het basisonderwijs staat dus niet toe dat ouders zonder lesbevoegdheid alleen lesgeven.

De vraag is nu, wat verstaan moet worden onder een overeenkomstige inrichting van het onderwijs. De Leerplichtwet, noch de Wet op het basisonderwijs geven hiervan een nadere

omschrijving. Ook is er geen jurisprudentie betreffende deze passage voorhanden [mond. med. dhr. Haak, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen].

Hoe zal het in de praktijk gaan? Het hoofd van zo'n niet- bekostigde school stelt B&W in kennis van de inschrijving (artikel 18, lid 1 Leerplichtwet 1969). De leerplichtambtenaar zal vaststellen dat het hier een niet bekende school betreft. Hij zal nagaan of deze school voldoet aan artikel 1, onder b van de Leerplichtwet 1969. Mocht hij hiervan, ongetwijfeld na overleg met de inspectie, niet overtuigd raken, dan zal hij constateren dat de ouders niet voldaan hebben aan de verplichting tot inschrijving. Zie verder paragraaf 5.3, onder 1.

5.4.5 Aanwijzing als onderwijsinstelling door de minister

Tenslotte kan een school in de zin van de Leerplichtwet 1969 zijn:

"een andere krachtens artikel 1a, onder a, voor de toepassing van deze wet als school aangewezen onderwijsinstelling"

Krachtens artikel 1a, onder a zijn tot op heden vier buitenlandse scholen op Nederlands grondgebied aangewezen [mond. med. dhr. Bessembinders, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen]. Ouders zouden de Minister kunnen vragen om een regeling of beschikking terzake één of meerdere scholen, gericht op het mogelijk maken van huisonderwijs. Hiervoor bestaat geen precedent.

5.4.6 Conclusie

Geen van de besproken constructies laat zonder meer toe dat huisonderwijs plaatsvindt. Een uit de openbare kassen te bekostigen basisschool kan niet opgericht worden met als bestaansgrond, huisonderwijs mogelijk te maken.

Een bestaande basisschool die huisonderwijs mogelijk wil maken, zal de inspectie en de onderwijsraad op zijn weg vinden en, ingeval van een negatief besluit van de onderwijsraad, beroep kunnen instellen bij de Raad van State.

Ouders die een niet-bekostigde school oprichten, lopen de kans uiteindelijk voor de kantonrechter gedaagd te worden.

Ouders kunnen de Minister vragen om een regeling of beschikking volgens artikel 1a van de Leerplichtwet terzake één of meerdere scholen, gericht op het mogelijk maken van huisonderwijs.

5.5 Huisonderwijs en Europees recht

Nederland heeft het Eerste Protocol bij het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden ondertekend.

Artikel 2 van dit Protocol luidt:

"Niemand mag het recht op onderwijs worden ontzegd. Bij de uitoefening van alle functies die de Staat in verband met de opvoeding en het onderwijs op zich neemt, eerbiedigt de Staat het recht van ouders om zich van die opvoeding en van dat onderwijs te verzekeren, die overeenstemmen met hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen."

De Nederlandse Minister van Buitenlandse Zaken legde ten tijde van de ondertekening de volgende verklaring af:

"In the opinion of the Netherlands Government the State should not only respect the rights of parents in the matter of education but if need be ensure the possibility of exercising those rights by appropriate measures."

Het Europese Hof heeft opgemerkt:

"In its ordinary meaning the word 'convictions', taken on its own is not synonymous with the words 'opinions' and 'ideas', such as are utilised in art. 10, which guarantees freedom of expression; it is more akin to the term 'beliefs' (in the French text: 'convictions') appearing in art. 9 - which guarantees freedom of thought, conscience and religion - and denotes views that attain a certain level of cogency, seriousness, cohesion and importance. Having regard to the Convention as a whole, including art. 17, the expression 'philosophical convictions' in the present context denotes, such convictions as are worthy of respect in a 'democratic society' and are not incompatible with human dignity; in addition they must not conflict with the fundamental right of the child to education, the whole of art. 2 being dominated by its first sentence." (25 februari 1982 Campbell and Cosans CEDH série A Vol. 48 §§ 36, 41 (16-17, 19))

De Europese Commissie heeft gesteld:

"States are not obliged to subsidise a particular form of education in order to respect the religious and philosophical convictions of parents: it is sufficient that they respect the said convictions within the existing and developing system of education." (7782/77 D&R 14, 179) --

"Art. 2 does not guarantee an absolute right to have children educated in accordance with parents' philosophical convictions, but a right to respect for those convictions. It is clear that Article 2 implies a right for the State to establish compulsory schooling, be it in State schools or private tuition of a satisfactory standard, and that verification and enforcement of educational standards is an integral part of that right." (10233/83 D&R 37, 105)

"Article 2 guarantees the right to start and run a private school. However, such a right cannot be a right without conditions. It must be subject to regulation by the State in order to ensure a proper educational system as a whole." (11533/85 D&R 51, 125)

Nederlandse jurisprudentie terzake:

"De art. 5 onder b en 6 Leerplichtwet zijn niet in strijd met het Europees Verdrag, noch met art. 2 Protocol 1.

(HR 14 juni 1977 NJ 1978, 435; dit arrest betrof een ouder die kinderen huisonderwijs gaf - zie ook paragraaf 5.2 en 5.3)

"Art. 2 geeft de ouders wel tegenover de Staat een fundamentele aanspraak op eerbiediging van hun keuze voor onderwijs van een bepaalde, met hun godsdienstige en filosofische overtuigingen overeenstemmende richting, doch schept niet een, jegens een particuliere instelling die onderwijs van zulk een richting verzorgt, geldend te maken recht op het verschaffen aan hun kinderen van zodanig onderwijs." (HR 22 januari 1988, NJ 1988, 891; zie ook Hof 's-Hertogenbosch 5 september 1989, NJ 1990, 377 ...

"Art. 2 Leerplichtwet 1969 maakt - (...) - mede gelet op de in Nederland bestaande vrijheid van ouders hun kinderen de school van hun keuze te doen bezoeken dan wel een zelf opgerichte school waar volgens hun opvattingen les wordt gegeven, alsmede gelet op de vrijstellingsmogelijkheid zoals vervat in art. 5 aanhef en onder b jo. art. 6 en 8 van die wet, geen inbreuk op het in de tweede volzin van art. 2 Eerste Protocol neergelegde recht van ouders om voor hun kinderen zich van die opvoeding en van

dat onderwijs te verzekeren, welke overeenstemmen met hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen. Het vijfde middel bestrijdt tevergeefs het oordeel van de Rb. dat geen van de in het vonnis genoemde verdragen en verklaringen een bepaling bevat die inhoudt dat kinderen vrij zijn om zelf te beslissen of zij wel of geen onderwijs zullen volgen of dat ouders vrij zijn om de beslissing tot het volgen van onderwijs aan de kinderen over te laten. Dit oordeel is juist. (HR 30 mei 1989, NJ 1989, 883)

Conclusie

Het Europees recht maakt huisonderwijs niet op voorhand onmogelijk. Het tweede citaat van de Europese Commissie noemt "compulsory schooling, be it in State schools or private tuition of a satisfactory standard". "Verification and enforcement of educational standards" blijven overheidstaken. Het is denkbaar dat ouders er filosofische overtuigingen op na houden waarvan huisonderwijs een wezenlijk onderdeel is. De Staat zal zich ervan moeten verzekeren dat het recht op onderwijs van het kind daarmee niet tekort gedaan wordt. Het eerste citaat van de Hoge Raad laat onverlet, dat de uitdrukking "godsdienstige en filosofische overtuigingen" uit het Protocol wellicht een bredere en meer individuele strekking heeft dan de uitdrukking "richting" uit artikel 5 onder b van de Leerplichtwet 1969. Uit het derde citaat van de Hoge Raad blijkt dat kinderen zelf niet eindverantwoordelijk zijn voor hun eigen onderwijsleerproces.

6 HET DRAAGVLAK VOOR HUISONDERWIJS IN NEDERLAND

6.1 Inleiding

Uit hoofdstuk 5 is gebleken dat het vrijwel onmogelijk is om in Nederland te kiezen voor huisonderwijs. Met de wijziging van de Leerplichtwet in 1969 is huisonderwijs als vorm van onderwijs waarmee voldaan wordt aan de leerplicht, komen te vervallen. Het beleid van de Minister om afwijzend te oordelen op verzoeken om vrijstelling voor wat betreft voltijdleerplichtige kinderen van de leerplicht op grond van artikel 15, heeft geculmineerd in een wijziging van de Leerplichtwet in 1994 waardoor ook deze mogelijkheid niet langer voorhanden is.

Er is dus geen aanbod. Is er wel sprake van een vraag naar huisonderwijs in Nederland van de direct betrokkenen - ouders en kinderen?

Tussen 1969 en 1994 heeft een handvol ouders voor hun voltijd-leerplichtige kinderen vrijstelling van de leerplicht gevraagd op grond van artikel 15. Een groter aantal ouders heeft beroep gedaan op vrijstelling van de leerplicht op grond van artikel 5, onder b, maar hierbij is slechts in een enkel geval de behoefte aan het geven van huisonderwijs aangevoerd als beweegreden. Voorzover mij bekend is:

- bestaat er op dit moment geen groep van ouders (of kinderen) die zich sterk maakt voor huisonderwijs;
- zijn politieke partijen en pedagogische instituten nog niet door ouders benaderd met vragen over huisonderwijs;
- is in de media nog geen aandacht besteed aan huisonderwijs.

De huidige vraag naar huisonderwijs is dus vrijwel nihil.

Dit zegt natuurlijk niets over de potentiële vraag. ik heb in incidentele gesprekken met ouders in Nederland gemerkt dat sommige van hen huisonderwijs best een interessant idee vonden - als het een beschikbare optie zou zijn.

Is er binnen de onderwijsveld draagvlak voor huisonderwijs? Sectoren van dit veld zijn onder meer: de politieke partijen, het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de organisaties van ouders en schoolbesturen, de onderwijsvakbonden en de pedagogische instituten.

In paragraaf 6.2 beschrijf ik een aantal uitgangspunten van het Nederlandse onderwijsbeleid aan de hand van kamerstukken en kamerhandelingen aangaande de wijziging van de Leerplichtwet 1969. Ik heb vier politieke partijen en twee pedagogische studiecentra gevraagd te reageren op een samenvatting van hoofdstukken 1 t/m 3 van dit werkstuk - hun reacties komen in paragraaf 6.3 en 6.4 aan bod. In paragraaf 6.5 geef ik commentaar op deze reacties. In paragraaf 6.6 geef ik aan op welke manier het schoolonderwijs zijn voordeel zou kunnen doen met de ervaringen die in de Verenigde Staten en Engeland zijn opgedaan met huisonderwijs.

6.2 *Uitgangspunten van het Nederlandse onderwijsbeleid, met name ten aanzien van leerplicht*

In deze paragraaf citeer ik uit kamerstukken en kamerhandelingen aangaande de wijziging van de Leerplichtwet 1969 en enkele andere wetten onder nummer 22900, behandeld door de Tweede Kamer der Staten-Generaal (hierna: TK) in de vergaderjaren 1992-1993 en 1993-1994 en door de Eerste Kamer der Staten-Generaal (hierna: EK) in het vergaderjaar 1993-1994.

6.2.1 Leerplicht is nodig

"... Dit betekent dat de leerplicht een garantie dient in te houden dat jongeren goed worden voorbereid op hun functioneren in de samenleving van nu en morgen." [TK nr. 3, p- 3]

"Als de overheid ergens onomstreden een paternalistische rol mag hebben, dan is het ten aanzien van het onderwijs en de leerplicht. Ik bedoel dit in die zin dat het hier vanzelfsprekend wordt geacht en zelfs in internationale verdragen is vastgelegd dat de keuze van het individu, de leerling of de ouder, niet doorslaggevend kan zijn wanneer deze zou uitgaan naar het niet deelnemen aan onderwijs." [Minister Ritzen. Handelingen TK 6/10/193, p. 8-446]

Deze opvatting wordt door alle fracties in de Kamer gedeeld.

6.2.2 Leerplicht en schoolplicht zijn identiek

"De essentie van de leerplicht was toen - en is ook thans nog - de verplichting van ouders of verzorgers van een leerplichtige ervoor zorg te dragen dat hij of zij als leerling van een school is ingeschreven en deze school na inschrijving geregeld bezoekt." [TK nr. 3, p. 1]

Het Engelse onderscheid - "education is compulsory, schooling is not" - kennen we in Nederland niet meer en is ook geen enkele keer in de Kamer aan de orde gesteld.

"Het niet of niet volledig nakomen van de plicht tot regelmatig schoolbezoek is een maatschappelijk kwaad, waarvan de ernst niet onderschat mag worden." [dhr. Huys, PVDA-fractie. Handelingen TK 5/10/1993, p. 7-367]

6.2.3 Verantwoordelijkheid voor de voortgang van het leerproces

"De ondergetekenden [de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen en de Minister van Landbouw, Natuur en Visserij] staan op het standpunt dat de school de eerst verantwoordelijke is voor de voortgang van het leerproces van jongeren" [TK nr. 5, p. 111. Dit standpunt is in de Kamer niet bestreden.

Veel ouders in de Verenigde Staten en Engeland hebben juist voor huisonderwijs gekozen omdat zij zichzelf - en niet de scholen of de overheid - verantwoordelijk achten voor het leer- en ontwikkelingsproces van hun kinderen.

6.2.4 Zo maximaal mogelijke aanwezigheid

"Met deze begrenzing van de periode tijdens welke de jongere volledig leerplichtig is, wordt een minimum garantie gegeven voor een adequate maatschappelijke voorbereiding." [TK nr. 5, p. 7]

"Hierbij kan nog worden vermeld dat het juist voor allochtone leerlingen, van wie er zo veel in een kwetsbare positie in het onderwijs verkeren, van het grootste belang is, dat zij zo weinig mogelijk lessen missen." [TK nr. 5, p. 30]

"Met droge ogen kan worden gezegd, dat er kinderen zijn voor wie absoluut niet zo strikt behoeft te worden gehandeld. Een aantal dagen meer verzuim speelt voor hen geen rol. Het complementaire ervan is, dat verzoeken om uitzonderingen vaak komen van kinderen die wel kwetsbaar zijn." [Minister Ritzen. Handelingen TK 6/10/193, p. 8-457]

Uit het oogpunt van rechtsgelijkheid weegt het handhaven van de leerplicht dus zwaarder dan het van geval tot geval bezien van de mate waarin omvangrijk relatief schoolverzuim afbreuk doet aan de continuïteit van het leerproces. In het algemeen wordt de duur van de leerplichtige periode beschouwd als minimaal noodzakelijk om voorbereid te zijn op deelname aan het maatschappelijk leven.

6.2.5 Startkwalificatie

"De leden van de VVD-fractie wilden stilstaan bij het moment waarop de leerplicht eindigt. In tegenstelling tot de regering waren zij niet zo gecharmeerd van de gedachte het einde van de leerplicht te koppelen aan een bepaalde leeftijd ... Het ware te verkiezen het einde van de leerplichtige periode te koppelen aan het behaald hebben van die minimum startkwalificatie." [TK nr. 4, p. 6]

De D'66-fractie uitte zich in soortgelijke bewoordingen [TK nr. 4, p. 6].

De Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen en de Minister van Landbouw, Natuur en Visserij wezen in hun antwoord op het probleem om de leerplicht te blijven opleggen aan jongeren die meerderjarig zijn maar nog niet een startkwalificatie hebben behaald [TK nr. 5, p. 14]. De pendant hiervan - jongeren die zich sneller dan gebruikelijk kwalificeren - is niet ter sprake gekomen.

"Waar deze leden [van de CDA-fractie] zich met name zorgen om maken is de groep jongeren, die voor het behalen van een minimum-startkwalificatie het onderwijs verlaat en de arbeidsmarkt betreedt om vervolgens na enkele jaren weer aangewezen te zijn op het scholingsinstrumentarium van het arbeidsbureau. Deze aanzienlijke groep is thans niet aan te spreken op haar verantwoordelijkheid omdat men in de huidige definiëring niet meer leerplichtig is." [TK nr. 6, p. 6]

De fractieleden van SGP en GPV wezen erop dat de startkwalificatie wel steeds opgeschroefd wordt, maar geen garantie op werk oplevert:

"Er worden vaak hogere opleidingseisen aan jongeren gesteld met een beroep op de zwaardere beroepseisen of op de noodzaak de produktiviteit te bevorderen met het oog op de internationale concurrentiekracht. Zulke hogere beroepseisen kunnen gesteld worden omdat er een overschot aan arbeidskrachten is. Er lijkt sprake te zijn van een dynamiek die, als er een tekort aan werkgelegenheid blijft, tendeeert naar het stellen van steeds nieuwe en steeds hogere eisen, waardoor de kern van het probleem blijft bestaan of zelfs toeneemt, omdat steeds minder jongeren aan de hoge eisen kunnen voldoen. De vraag is dan ook relevant of hier niet een belangrijke verantwoordelijkheid voor de werkgevers ligt." [dhr. Schutte, GPV-fractie. Handelingen TK 5/10/.. 9311 p. 7-371]

Het verlangen om te komen tot een systeem waarin leerplicht gekoppeld is aan een startkwalificatie, werd door de gehele Kamer onderschreven [dhr. Nuis, D'66-fractie. Handelingen TK 6/10/193, p. 8-466].

6.2.6 Preventie

Verschillende fracties vonden de concrete voorstellen om verzuim en uitval te voorkomen, erg mager.

"Het was hen [de leden van de VVD-fractie] opgevallen dat de regering in de memorie van toelichting uitgebreid stilstaat bij de curatieve aspecten, maar vrijwel geheel zwijgt over de preventieve kant van de zaak ... Er is dus alle aanleiding veel tijd, geld en energie te steken in de verbetering van de situatie op school, van de relatie school-thuis en in het bezien van de thuissituatie. Al eerder beklemtoonden deze leden dat er serieuzer werk moet worden gemaakt van de intensivering van de betrokkenheid van ouders bij het reilen en zeilen van de school." [TK nr. 4, p. 3]

De Minister verwees naar de gewijzigde Wet medezeggenschap onderwijs 1992 [TK nr. 5, p. 6]. Hij noemde een aantal maatregelen ter verhoging van de kwaliteit van het onderwijs:

- individuele leerwegen
- onderwijsvoorrangsgebieden
- weer samen naar school
- inzet formatiebudgetsysteem [TK nr. 5, p. 8]

Tijdens de Kamerbehandeling stelde de minister in zijn antwoord onder meer:

"De school heeft voor veel leerlingen niet de betekenis die zij zou kunnen hebben, in die zin dat de school niet die kwaliteiten die ieder persoon heeft, ten volle tot uitdrukking brengt. Zij wijst juist op de kwaliteiten die nog ontbreken of op zaken waar men het niet goed in doet." [Minister Ritzen. Handelingen TK 6/10/193, p. 8-447]

Voor de Eerste Kamerfractie van D'66 was de kous daarmee niet af:

"Het recht onderwijs te mogen volgen ... heeft kennelijk een keerzijde. Niet alle jongeren beschouwen dit recht als een voorrecht. Het gaat om 80.000 jongeren per jaar. Dit is dus geen marginaal verschijnsel. Stel u heeft een winkel en één van de drie klanten loopt weg. Is dat geen reden om eens goed na te gaan of het produkt dat u verkoopt, wel voldoende is afgestemd op de vraag? Zo redeneert de minister niet. Het zijn de klanten, de leerlingen, die niet deugen en aan wie iets gebeuren moet." [mw. Soetendorp-de Savornin Lohman, D'66-fractie. Handelingen EK 8/3/194, p. 23-1209]

6.2.7 Michiel de Ruyter

Soms heeft een anekdote meer zeggingskracht dan een heel rapport.

De heer Van der Vlies (SGP):

"Ongeoorloofd schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten dienen effectief te worden bestreden. Daarover moet geen enkel misverstand bestaan. Dat zijn overigens oude problemen. Michiel de Ruyter al hing liever aan het haantje:.. van de kerktoeren in zijn plaats dan in de schoolbanken respectievelijk de lijnbaan gekluisterd te zijn." [Handelingen TK 5/10/193, p. 7-365]

De heer Huys (PVDA):

"De gedachte van een lesbief, zoals geopperd door collega Franssen, lijkt mij in ieder geval een aardige gedachte. Als die lesbief er enkele eeuwen geleden was geweest, dan was Michiel de Ruyter waarschijnlijk wel naar school gegaan! De heer Van der Vlies merkte namelijk op dat hij niet naar school is gegaan."

De heer Nuis (D'66):

"Dat had ons wel de vierdaagse zeeslag gekost!"

De heer Huys (PVDA):

"Tja, het is een kwestie van prioriteiten."

Minister Ritzen:

"Misschien hadden wij dan wel minder schepen verloren." [Handelingen TK 5/10/193, p. 7-369]

Minister Ritzen:

"In dit kader zijn er overigens een aantal historische opmerkingen gemaakt bijvoorbeeld over Michiel de Ruyter. Hier zouden nog andere namen aan toe te voegen zijn, zoals Cornelis Verolme en dergelijke ... Ik kom toch nog even terug op Michiel de Ruyter en Cornelis Verolme. Zij konden misschien in hun tijd rondkomen met zo weinig opleiding, maar ik zeg hier nadrukkelijk bij dat zij toen ook de uitzondering op de regel waren. Ik zou de mensen uit die tijd niet de kost willen geven die met zo weinig opleiding op een heel andere wijze terecht kwamen." [Handelingen TK 6/10/193, pp. 8-446 en 8-447]

Men zou hieraan kunnen toevoegen: je zou de mensen uit deze tijd niet de kost willen geven die met zo veel opleiding niettemin niet terechtkomen.

6.3 Reacties van politieke partijen

Ik heb aan de vier grootste politieke partijen een samenvatting gestuurd van hoofdstuk 1 t/m 3 van dit werkstuk. Ik heb hen gevraagd:

1. of zij op de hoogte zijn van de geschetste situatie en ontwikkelingen m.b.t. huisonderwijs in de Verenigde Staten en Engeland.
2. welke gegevens zij relevant achten voor de ontwikkeling van het beleid en de praktijk van het onderwijs in Nederland.
3. welke aanknopingspunten zij in deze gegevens onderkennen, uitgaande van en ten behoeve van hun standpunt t.a.v. onderwijs.
4. welke principiële en praktische bezwaren zij hebben t.a.v. het in Nederland mogelijk maken van huisonderwijs.

De fracties van CDA en PVDA hebben schriftelijk gereageerd. Ik citeer hierna uit hun brieven. De fracties van D'66 en VVD hebben telefonisch gereageerd. Ik geef hun opmerkingen zo goed mogelijk weer.

6.3.1 CDA

"De CDA-fractie is nog niet eerder over dit onderwerp benaderd ... wij maken op dat er niet echt sprake is van een gebleken behoefte aan huisonderwijs."

"Nederland heeft in tegenstelling tot veel andere landen een zeer pluriform en betaalbaar onderwijsaanbod. Dit aanbod maakt het voor ouders mogelijk een school te kiezen die in overeenstemming is met de eigen levensovertuiging. Het motief dat voor ouders in andere landen geldt, lijkt ons hier dus minder op zijn plaats. Naast het van overheidswege bekostigd onderwijs bestaat daarenboven particulier onderwijs. Verder bestaat in ons land een goede evenwichtige spreiding van onderwijsvoorzieningen hetgeen betekent dat de geografische toegankelijkheid niet onder druk staat."

"Onderwijs bereidt kinderen voor op participatie in de samenleving. Met andere woorden: onderwijs is gericht op kennisoverdracht, persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke toerusting. Mede gelet op deze doelstellingen is het voor het CDA belangrijk dat leerlingen in de school elkaar ontmoeten en leren in een groep te functioneren. U stelt in uw notitie dat uit onderzoek blijkt dat jongeren die huisonderwijs hebben genoten goed terecht komen in de samenleving. Dit geldt natuurlijk ook voor de meeste jongeren die regulier onderwijs volgen. Nadere onderzoeksgegevens lijken ons nodig voordat conclusies getrokken kunnen worden."

"Uit de door u toegezonden informatie blijkt geenszins op welke wijze de leerplichtwet in de door u genoemde landen functioneert [dit is juist, wordt besproken in hoofdstuk 4]. Relevant in de visie op huisonderwijs is op welke wijze waarborgen bestaan voor kwalitatief onderwijs aan jeugdigen zodat participatie in de samenleving later mogelijk is."

"Tenslotte lijken ons de praktische omstandigheden van huisonderwijs relevant. In veel gezinnen werken beide ouders waardoor de fysieke tijd voor huisonderwijs beperkt is en ook de woonomstandigheden van veel gezinnen bieden weinig mogelijkheden om een goed leerklimaat te scheppen."

"Kortom, uit de samenleving komen geen geluiden die erop duiden dat er sprake is van een behoefte om huisonderwijs in Nederland mogelijk, te maken, c.q. te stimuleren en derhalve wacht de CDA- fractie nadere ontwikkelingen vooralsnog af."

6.3.2 D'66

De partij is op de hoogte van het bestaan van huisonderwijs in de Verenigde Staten. Zij vermoedt dat huisonderwijs vooral samenhangt met de grote afstanden in dat land. De recente ontwikkelingen en groei van huisonderwijs waren D'66 niet bekend.

Afstand is in Nederland geen reden om te kiezen voor huisonderwijs. De partij heeft niet de indruk dat de behoefte aan huisonderwijs in Nederland sterk leeft en beschouwt het niet als een taak van de politiek om wettelijke mogelijkheden te creëren zonder dat daaraan een vraag uit de maatschappij ten grondslag ligt.

D'66 hecht eraan dat het onderwijs aan kinderen een uniforme kwaliteit heeft. Bij een eventuele introductie van huisonderwijs zou je daar dan ook een waterdichte controle op moeten uitoefenen. De partij vermoedt dat dit zal leiden tot een grote uitbreiding van de inspectie, met alle financiële gevolgen van dien.

D'66 hecht verder grote waarde aan de ervaring die kinderen in school opdoen met het functioneren in groepen. Door kinderen huisonderwijs te geven, onthoudt je ze een dergelijke ervaring.

De partij wijst erop, dat zich in de Verenigde Staten ook andere ontwikkelingen op onderwijsgebied voordoen, met name de opkomst van de zogenaamde "charter schools". Parallel hieraan ziet zij meer in het mogelijk maken van de oprichting van scholen met kleinere leerlingaantallen en/of gebaseerd op een pedagogische richting binnen de bestaande structuur, dan in het steunen van een ontwikkeling die buiten de bestaande structuur valt.

6.3.3 PVDA

"Of individuele leden van de PVDA-fractie op de hoogte zijn van ontwikkelingen m.b.t. huisonderwijs in de VS en Engeland weet ik niet. Het thema als zodanig speelt geen rol in onze discussies."

"Voor de ontwikkeling van het beleid en de praktijk van het onderwijs in Nederland is het van belang de eisen te formuleren waaraan het onderwijs moet voldoen om mensen zo toe te rusten, dat ze volwaardig deel kunnen nemen aan de samenleving. Daarbij is de toegankelijkheid van het onderwijs heel belangrijk. De resultaten van het door minister Ritzen geïnitieerde landelijke Kennisdebat spelen daar een rol in. In de partij is de discussie ook in volle gang."

"Het mogelijk maken van huisonderwijs lijkt mij de makkelijkste weg: de school doet het niet goed genoeg, dus doen we het maar zelf. Dat de differentiatie in het onderwijs zal toenemen, lijkt mij evident. Het kunnen omgaan met verschillen wordt steeds belangrijker. Dat lijkt mij een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, niet iets dat je moet willen overlaten aan het privé-domein."

6.3.4 VVD

De VVD-fractie beschouwt huisonderwijs als een interessante ontwikkeling. Zij kan nog geen uitspraak doen over de relevantie van huisonderwijs voor de Nederland. Daarvoor zou zij eerst over meer gegevens moeten beschikken.

De primaire taak van scholen is volgens de VVD-fractie kennisoverdracht. Andere taken, zoals sociale redzaamheid, maatschappelijke toerusting enz. zijn niet exclusief, of zelfs ook maar in de eerste plaats, het domein van scholen, hoewel deze op dit gebied wel een nuttige taak kunnen vervullen.

Het tot stand brengen van een adequaat toezicht is volgens de VVD-fractie wel een probleem dat opgelost moet worden alvorens huisonderwijs gegeven zou kunnen worden. om huisonderwijs in Nederland mogelijk te maken, is een wijziging van de Leerplichtwet noodzakelijk. De VVD-fractie zou niet op voorhand mordicus tegen zo'n wetswijziging zijn.

6.4 Reacties van pedagogische studiecentra

Ik heb aan twee pedagogische studiecentra een samenvatting gestuurd van hoofdstuk 1 t/m 3 van dit werkstuk, uitgebreid met een beschrijving van de vier door Hood onderscheiden "richtingen" (zie paragraaf 1.4). Ik heb hun gevraagd:

1. of zich in het onderwijs in Nederland op bepaalde punten verwante ontwikkelingen voordoen.
2. of zij principiële en praktische bezwaren onderkennen t.a.v. het in Nederland mogelijk maken van huisonderwijs.

6.4.1 APS

Dhr. van Velzen, medewerker van het APS, heeft telefonisch gereageerd. Hij heeft de samenvatting en de vragen voorgelegd aan mw. Seashore-Lewis, medewerkster van de Universiteit van Minnesota. Zij houdt zich onder meer bezig met het vergelijken van de onderwijsstelsels van de Verenigde Staten en Europese landen. Dhr. van Velzen baseert zijn commentaar op de aanmerkingen van mw. Seashore-Lewis, die hij onderschrijft.

Volgens mevrouw Seashore-Lewis zijn er vijf redenen waarom het onwaarschijnlijk is dat huisonderwijs in Nederland een hoge vlucht neemt, los van het wettelijk kader:

1. Het is in Nederland relatief gemakkelijk om een bekostigde school te stichten gebaseerd op de eigen godsdienstige of levensbeschouwelijke overtuiging.
2. Nederland kent - nog - niet een sterk gecentraliseerd leerplan zoals Engeland en een aantal Amerikaanse staten.
3. De sfeer binnen Nederlandse scholen is erg humaan in vergelijking met die in veel scholen in de Verenigde Staten.
4. Scholen zijn in Nederland goed bereikbaar.
5. De Nederlandse ouders zijn duidelijk tevredener over de scholen dan ouders in de Verenigde Staten en in andere Europese landen. Mw. Seashore-Lewis suggereert hiervoor drie oorzaken:
 - Het onderwijs is in het algemeen kwalitatief hoogstaand.
 - Er is een open verhouding tussen leerkrachten en ouders.
 - De wet geeft ouders een relatief grote inbreng.

Deze opsomming geeft ook aan wanneer huisonderwijs voor ouders in Nederland wél een interessante optie zou kunnen worden. Met name wanneer de kerndoelen zich ontwikkelen van een richtinggevend tot een inrichtingbepalend instrument, zodat feitelijk sprake is van een nationaal leerplan, zal verzet van ouders te verwachten zijn.

Dhr. van Velzen merkt voorts op dat van ouders een buitengewone inspanning gevraagd wordt, willen zij een sociaal netwerk tot stand brengen dat hun kinderen daadwerkelijk voorbereidt op de multiculturele, snel veranderende Nederlandse samenleving. Bovendien zullen zij bereid moeten zijn om zelf de kosten van huisonderwijs te dragen. Tenslotte zullen zij in staat en bereid moeten zijn, verantwoording aan de inspectie af te leggen over de kwaliteit van het door hen gegeven onderwijs.

Meer inzicht in de merites van huisonderwijs zou verkregen worden door een onderzoek naar de werking van huisonderwijs in een gebied dat qua sociaal-geografische structuur vergelijkbaar is met een verstedelijkt gebied als Nederland.

6.4.2 CPS

Dhr. Wicherts, medewerker van het CPS, heeft telefonisch gereageerd.

Verwante ontwikkelingen doen zich in het Nederlandse onderwijs nauwelijks voor. Van differentiatie en op de mogelijkheden van individuele kinderen toegespitst onderwijs is nog slechts mondjesmaat sprake. De heersende filosofie is die van het generalisme, waarbij ieder kind aan het einde van zijn onderwijsloopbaan zoveel mogelijk gelijke maatschappelijke kansen heeft. Huisonderwijs zal door het establishment worden afgewezen omdat het riekt naar elitevorming. Huisonderwijs is nu in Nederland wettelijk onmogelijk. Zo het al toegestaan wordt, zal het onderworpen worden aan vergaande regulering en controle.

De energie van het particulier initiatief op onderwijsgebied is in Nederland gestoken in het bijzonder onderwijs. Dhr. Wicherts voorziet ook in Nederland voor huisonderwijs mogelijkheden wanneer scholen de leerprestaties van kinderen gaan publiceren, ouders kiezen voor "de beste school", deze scholen een numerus fixus instellen en ouders zich op andere wijze willen verzekeren van het best mogelijke onderwijs voor hun kinderen. Zo'n ontwikkeling kan de wind in de rug krijgen door de voortdurende jammerklachten over de kwaliteit van het schoolonderwijs.

Technisch gesproken is huisonderwijs mogelijk, vooral door het beschikbaar komen van informatietechnologie. In een ideale situatie biedt huisonderwijs een pedagogische setting waaraan de school niet kan tippen. Dhr. Wicherts wees er wel op dat waarschijnlijk minstens 90% van de ouders niet beschikt over de tijd, financiën en didactische kwaliteiten om huisonderwijs tot een succes te maken.

6.5 Commentaar

6.5.1 Redenen om te kiezen voor huisonderwijs

De respondenten geven aan dat een aantal van de in paragraaf 1.2 genoemde negatieve redenen om te kiezen voor huisonderwijs in Nederland minder relevant zijn. Afstand is geen probleem en het schoolklimaat is over het algemeen goed. De mogelijkheid om als groep ouders een bekostigde school op te richten waarin tegemoet gekomen wordt aan de eigen godsdienstige of levensbeschouwelijke overtuiging wordt - terecht - als een groot goed gezien.

Alleen het CPS heeft expliciet gereageerd op de in paragraaf 1.3 genoemde positieve redenen om te kiezen voor huisonderwijs.

Versillende respondenten leggen de nadruk op de zware belasting die gevraagd wordt van ouders die huisonderwijs geven. Zij doen voorkomen alsof deze belasting aan ouders opgelegd zou worden. Daarvan is natuurlijk geen sprake. Wanneer ouders kiezen voor huisonderwijs, doen zij dit in het volle besef dat dit van hen een aanzienlijke investering in tijd, energie en gederfd potentieel inkomen vraagt. Het is duidelijk dat huisonderwijs voor de meeste ouders en kinderen geen optie zal zijn.

6.5.2 De leerprestaties

Alleen het CPS heeft commentaar geleverd op de onderzoeksresultaten betreffende de leerprestaties van kinderen die huisonderwijs genieten. ik leid hieruit af dat de respondenten

het eens zijn met mijn conclusies hieromtrent. Dit betekent heel concreet dat het besef in Nederland leeft dat een deel van de kinderen een startkwalificatie zou kunnen halen zonder hiervoor naar school geweest te zijn.

Het APS geeft aan dat de indruk bestaat dat scholen in Nederland in het algemeen kwaliteit leveren. Daartegenover refereert het CPS aan herhaaldelijk terugkerende geluiden van de kant van de inspectie en commissies over de grote kwaliteitsverschillen tussen scholen.

6.5.3 Persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke toerusting

Onderwijs is niet alleen een kwestie van kennis, maar ook, in de woorden van het CDA, van persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke toerusting. Ook D'66 en de PVDA hechten grote waarde aan de bredere betekenis van het schoolbezoek. Aan deze visie liggen enkele vooronderstellingen ten grondslag:

- De socialisatie van kinderen kan niet zonder schoolbezoek tot stand komen;
- Door regelmatig schoolbezoek komt de socialisatie daadwerkelijk tot stand;
- Daarvoor is een langdurige periode nodig: van het vijfde tot het zestiende levensjaar, met zo min mogelijk onderbrekingen.

Op alle drie de vooronderstellingen valt wel het één en ander af te dingen.

Kan socialisatie niet zonder schoolbezoek tot stand komen? School is een cultuurfenomeen dat in Europa pas de laatste drie eeuwen voor brede lagen van de bevolking zijn betekenis heeft gekregen [Ariès (1987)]. Andere vormen van socialisatie - huisonderwijs is daar één van - hebben oudere rechten en hebben tot op de dag van vandaag hun betekenis niet geheel verloren. Het ligt meer voor de hand om te erkennen dat kinderen en volwassenen heden ten dage gebaat zijn bij een uitgebreid netwerk van contacten, vanuit de thuissituatie, school, werk, verenigingen, hobby's en vriendschappen.

Komt socialisatie door regelmatig schoolbezoek daadwerkelijk tot stand? Alleen al uit het grote aantal uitvallers blijkt dat scholen er niet in slagen een deel van de kinderen voldoende maatschappelijk toe te rusten. Enige bescheidenheid is dus wel op zijn plaats. Sommige voorstanders van huisonderwijs in de Verenigde Staten en Engeland wijzen op "peer pressure", pesten, drugsgebruik - zaken die ook in Nederland niet onbekend zijn. Zij zeggen: is het werkelijk een verrijkende ervaring voor mijn kinderen om met dergelijke praktijken geconfronteerd te worden?

Als de ervaring van het schoolse leven onmisbaar geacht wordt, moet die periode dan zo lang duren en vooral, moet school uit het oogpunt van persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke toerusting een voltijd-aangelegenheid zijn? Zijn daar intrinsieke argumenten voor te aan te dragen of sturen we kinderen naar school zodat de ouders deel kunnen nemen aan het arbeidsproces?

Ik heb in paragraaf 2.2 de onderzoeksresultaten weergegeven betreffende de sociale ontwikkeling van kinderen die huisonderwijs volgen. Deze kinderen doen rijkelijk ervaring op in sociale situaties met kinderen en volwassenen, met grote en kleine groepen. Critici hebben er terecht op gewezen dat het deze contacten zich meestal wel afspelen binnen hetzelfde sociale milieu [bijvoorbeeld Gibbs (1994), p. 63]. Hetzelfde geldt echter voor veel scholen.

6.5.4 Toezicht

De meeste respondenten wijzen erop dat de overheid toezicht moet houden op de kwaliteit van het onderwijs. Zij vragen zich af of en hoe ten aanzien van huisonderwijs een effectief en efficiënt toezicht mogelijk is.

In paragraaf 3.3 heb ik een aantal bij huisonderwijs veel voorkomende "succesfactoren" benoemd. Ik heb in paragraaf 4.2 een summiere beschrijving gegeven van de manier waarop de overheid in de Verenigde Staten en Engeland haar toezichhoudende en regulerende functies uitoefent. Een effectief toezichhoudend beleid zou mede op deze gegevens gebaseerd kunnen worden. Het is duidelijk dat het onderwerp van effectief toezicht nader onderzoek vergt.

Het risico bestaat dat ouders onder het mom van het geven van huisonderwijs hun kinderen feitelijk onderwijs ontzeggen (ik heb hier in de literatuur overigens geen aanwijzing voor gevonden). Je zou je kunnen voorstellen dat ouders een vorm van startbevoegdheid krijgen wanneer ze kunnen aantonen dat de inrichting van hun onderwijs aan bepaalde minimale eisen voldoet.

Kan zulk toezicht op een efficiënte manier plaatsvinden? De D'66- fractie vermoedt dat het toestaan van huisonderwijs zal leiden tot een grote uitbreiding van de inspectie, met alle financiële gevolgen van dien. Dat is niet ondenkbaar, hoewel in de Verenigde Staten en Engeland van een toename van de inspectie als gevolg van huisonderwijs geen sprake is geweest. Hiertegenover staat dat dan aan het schoolonderwijs minder geld uitgegeven hoeft te worden.

6.5.5 Verantwoordelijkheid

In Nederland hebben ouders de vrijheid om voor hun kinderen die vorm van (school)onderwijs te kiezen die aansluit bij hun godsdienstige, levensbeschouwelijke en pedagogische overtuiging. Zij kunnen er tevens naar streven om een school op te richten die aan hun overtuigingen zoveel mogelijk tegemoet komt. Vervolgens zijn zij verplicht om het feitelijke onderwijzen te delegeren aan deskundigen.

De praktijk van huisonderwijs in de Verenigde Staten en Engeland toont aan dat sommige ouders bereid en in staat zijn om zelf de verantwoordelijkheid voor het onderwijs aan hun kinderen op zich te nemen. Met alle vrijheid van onderwijs in Nederland is dat een keuze die ouders hier niet hebben. Het zadelt de overheid bovendien op met kosten die nu niet te ontlopen zijn.

Met betrekking tot onderwijs is er sprake van een buitengewone situatie. De verantwoordelijkheid voor het tegemoet komen aan alle andere basale behoeften van kinderen - voeding, huisvesting, gezondheid etc. - ligt bij de ouders. Zij kunnen de uitvoering delegeren aan deskundigen. De overheid heeft ten aanzien van deze deskundigen een toezichhoudende, regulerende en faciliterende taak. Wanneer ouders in hun verantwoordelijkheid nadrukkelijk falen, kan de overheid ex post ingrijpen. Alleen op het gebied van onderwijs worden ouders ex ante onmachtig verklaard en kunnen scholen ouders nauwelijks op hun eigen verantwoordelijkheid wijzen. Ligt hierin misschien een gedeeltelijke verklaring voor het grote aantal uitvallers in het schoolonderwijs?

Als ouders zonder onderwijsbevoegdheid in staat blijken hun kinderen adequaat te onderwijzen, zou dit dan impliceren dat de aan leerkrachten en scholen gestelde kwaliteitseisen overbodig zijn? Ik meen van niet.

Op groepsniveau hebben leerkrachten te maken met een veel grotere diversiteit aan kinderen. Het klasse-management is veel complexer dan de organisatie van huisonderwijs. Leerkrachten zullen vaardigheid moeten bezitten in het omgaan met collega's en ouders.

Op schoolniveau zijn er complexe taken op het gebied van administratie, personeelsmanagement en huisvesting. Scholen zullen contact moeten onderhouden met de overheid, andere scholen en onderwijsondersteunende organisaties.

6.5.6 Kip of ei

Het wettelijk kader maakt huisonderwijs in Nederland vrijwel onmogelijk. De D'66-fractie heeft duidelijk gesteld dat zij het niet als een taak van de politiek beschouwt om wettelijke mogelijkheden te creëren zonder dat daaraan een vraag uit de maatschappij ten grondslag ligt. Het feit ligt er echter, dat de politiek in 1969 de wettelijke mogelijkheid voor het geven van huisonderwijs geschrapt heeft zonder dat dááran een vraag uit de maatschappij ten grondslag lag.

Kip of ei, een agerende of een reagerende wetgever?

Uit de antwoorden van de respondenten blijkt dat er op dit moment geen draagvlak is voor een wetwijziging, gericht op het mogelijk maken van huisonderwijs. De VVD heeft als enige partij uitgesproken niet op voorhand mordicus tegen zo'n wetwijziging te zijn.

6.6 *Betekenis van de ervaringen met huisonderwijs voor het schoolonderwijs*

Ik heb in paragraaf 3.3 een aantal variabelen geïdentificeerd die, naar ik meen, kunnen dienen om de positieve resultaten van huisonderwijs te verklaren. De werking van een aantal van deze variabelen kan in meer of mindere mate ook in het schoolonderwijs versterkt worden (voortbouwend op wat al gebeurt). Bij het uitbouwen van de daarvoor benodigde deskundigheid zullen onderwijsondersteunende organisaties een belangrijke rol kunnen spelen.

6.6.1 Ouders betrekken bij het onderwijs en de opvoeding van hun kinderen

Ouders hebben een jarenlange ervaring met hun kinderen. Zij kennen hun kinderen meestal goed en zijn vaak gemotiveerd om een bijdrage te leveren aan de vormgeving en de invulling van het onderwijs van hun kinderen. Hier ligt voor scholen een uitdaging om dit potentieel aan te boren en binnen heldere randvoorwaarden ouders meer als partners in de begeleiding van kinderen te betrekken.

6.6.2 Maatwerk leveren in het leeraanbod aan kinderen

Klassikaal onderwijs is nog steeds de meest gebruikelijke vorm van onderwijs. Individueel onderwijs dient voornamelijk om kinderen op te vangen die kampen met leer- of ontwikkelingsachterstanden. Een vergaande differentiatie is op de meeste scholen nog geen gemeengoed. Hebben kinderen geen recht op maatwerk, alleen omdat ze in een klassikale situatie voldoende presteren? Maatwerk vraagt van scholen het op professionele wijze

signaleren van de ontwikkeling van kinderen en het vermogen om hun leeraanbod daarop af te stemmen.

6.6.3 Kinderen ervaring laten opdoen met verschillende vormen van discipline

ik heb in paragraaf 3.2 drie vormen van discipline onderscheiden: autoritaire, democratische en autonome discipline. We hoeven ons er geen zorgen over te maken of kinderen in scholen wel de gelegenheid krijgen om ervaring op te doen met autoritaire discipline. Het zal voor scholen een uitdaging zijn om echte - en niet schijnbare - situaties te scheppen waarin kinderen vaardigheden m.b.t. democratische en autonome discipline kunnen ontwikkelen. Aan kinderen zal dan in ieder geval een zekere mate van initiatief en medeverantwoordelijkheid gegund moeten worden t.a.v. de vormgeving en invulling van hun eigen leer- en ontwikkelingsproces.

6.6.4 Gebruikzaken van een groot aantal hulpmiddelen, mensen en lokaties

De mogelijkheden tot het bieden van een rijke omgeving worden sterk vergroot wanneer het onderwijs wordt vormgegeven vanuit het beginpunt dat ouders, kinderen en derden bij die vormgeving als vanzelfsprekend onmisbare partijen zijn. Scholen zullen, net als ouders die huisonderwijs geven, hard moeten werken aan hun sociale netwerk. Wanneer dit sociale netwerk gestalte gekregen heeft en de ontwikkeling van de verschillende disciplines in de organisatie van het onderwijs ingebed is, kun je gaan denken aan vormen van onderwijs waarbij de lokatie (de klas) een minder dominante rol vervult.

7 CONCLUSIES

De conclusies zijn puntsgewijs weergegeven.

1. Huisonderwijs is sedert ongeveer twintig jaar in een aantal landen sterk in opkomst.
2. Ouders kiezen om veel verschillende redenen voor huisonderwijs.
Veel ouders zijn ontevreden over het schoolonderwijs:
 - Ze zijn ontevreden over de school als leef- en leeromgeving
 - Ze verzetten zich tegen de identiteit en doeleinden van scholen
 - Ze zijn ontevreden over de kwaliteit van het onderwijsNaarmate het voorbeeld en de voordelen van huisonderwijs bij meer mensen bekend werden, hebben steeds meer mensen gekozen voor huisonderwijs vanwege de intrinsieke waarde. Redenen die dan genoemd worden, zijn:
 - De thuissituatie is een natuurlijke plek en uitvalbasis om te leven en te leren
 - ouders kunnen maximaal invloed uitoefenen op de opvoeding van hun kinderen
 - Het onderwijs kan flexibel ingericht worden en afgestemd worden op de behoeften van de kinderen
 - Huisonderwijs is voor de ouders een verrijkende ervaring en versterkt het gezinsleven
3. Ouders die voor huisonderwijs kiezen, vormen een gemengd gezelschap – ze beperken zich niet tot bepaalde geloofs- of politieke stromingen, inkomensklassen of opleidingsniveaus. De opvattingen van de ouders over het doel en de inrichting van (huis)onderwijs lopen sterk uiteen.
4. Kinderen die huisonderwijs genieten, vertonen gemiddelde tot ruim bovengemiddelde leerprestaties op alle vakgebieden. De praktijk van huisonderwijs laat zien dat kinderen ook zonder schoolonderwijs tot aansprekende leerprestaties kunnen komen.
5. Er is geen aanwijzing dat kinderen die huisonderwijs genieten zich in sociaal-emotioneel opzicht gebrekkiger ontwikkelen dan kinderen die schoolonderwijs volgen. Ook is er geen aanwijzing dat kinderen die huisonderwijs krijgen meer moeite hebben om in de maatschappij hun draai te vinden. In de Verenigde Staten verricht onderzoek geeft eerder aanleiding om het tegenovergestelde te veronderstellen.
6. Inkomen en opleidingsniveau van de ouders kunnen niet of slechts in geringe mate dienen als indicator voor de verklaring en voorspelling van de leerprestaties van kinderen die huisonderwijs genieten. Er is geen aanwijzing dat deze variabelen een belangrijkere rol spelen m.b.t. huisonderwijs dan m.b.t. schoolonderwijs. Uit alle onderzoeken blijkt dat een onderwijsbevoegdheid van ouders niet noodzakelijk is om kinderen die huisonderwijs genieten betere leerprestaties te laten behalen.
7. De inrichting van het huisonderwijs vindt in de praktijk op zeer veel verschillende manieren plaats.

8. De volgende factoren dragen waarschijnlijk in belangrijke mate bij tot het gebleken succes van huisonderwijs:
 - Ouders hechten grote waarde aan gepast onderwijs voor hun kinderen
 - Ouders zijn bereid en in staat veel tijd te steken in het onderwijs en de opvoeding van hun kinderen. Het komt er in de praktijk op neer dat één van de ouders, veelal de moeder, geen volledige baan of zelfs geen betaalde baan heeft
 - Kinderen volgen een leerplan dat op hen toegesneden is
 - Het leerplan en het tijdrooster worden veelvuldig bijgesteld
 - Kinderen zijn vaak in grote mate medeverantwoordelijk voor de vormgeving van het leerplan en het tijdrooster
 - Kinderen krijgen veel ervaring in de afwisseling van verschillende vormen van discipline
 - Ouders en kinderen maken gebruik van een groot aantal hulpmiddelen, mensen en lokaties
 - De overgang tussen leven en leren is meestal transparantEen aantal van deze factoren kan niet of slechts met grote moeite in het schoolonderwijs ingevoerd worden.
9. Het hedendaagse huisonderwijs is een wezenlijk andere vorm van onderwijs dan het klassieke huisonderwijs.
10. Het toezicht op de kwaliteit van huisonderwijs berust in de Verenigde Staten bij de afzonderlijke staten en in Engeland bij de Local Education Authorities. Enkele staten stellen vooraf eisen; de meeste staten verlangen dat kinderen regelmatig getest worden. In Engeland voeren de Local Education Authorities gewoonlijk controle uit door middel van huisbezoek.
11. Sommige kinderen wisselen in hun "leercarrière" bewust huisonderwijs af met schoolonderwijs.
12. De Nederlandse wetgever wijst huisonderwijs als vrijstellingsgrond voor de leerplicht af. De Leerplichtwet 1969 schrijft schoolonderwijs voor en staat geen alternatieven toe waarmee aan de leerplicht voldaan wordt. Ouders kunnen slechts in enkele bijzondere gevallen overgaan tot huisonderwijs. Er moet dan, los van de wens tot het geven van huisonderwijs, een reden voor vrijstelling van de verplichting tot inschrijving aanwezig zijn.
13. Wanneer ouders op principiële gronden kiezen voor huisonderwijs voor een kind dat nog niet naar school gegaan is, zullen zij moeten kunnen aantonen:
 - Dat huisonderwijs een wezenlijk onderdeel is van een levensbeschouwelijke visie, dus meer is dan een kwestie van het soort onderwijs;
 - Dat het hedendaagse huisonderwijs iets wezenlijk anders is dan de perceptie van huisonderwijs ten tijde van de wetwijziging.Voor dit geval bestaat geen precedent.
14. Een uit de openbare kassen te bekostigen basisschool kan niet opgericht worden met als bestaansgrond, huisonderwijs mogelijk te maken.

Een bestaande basisschool die huisonderwijs mogelijk wil maken, zal de inspectie en de Onderwijsraad op zijn weg vinden en, ingeval van een negatief besluit van de Onderwijsraad, beroep kunnen instellen bij de Raad van State.

Ouders die een niet-bekostigde school voor huisonderwijs oprichten, lopen de kans uiteindelijk voor de kantonrechter gedaagd te worden. In dit en het voorgaande geval moeten ouders beschikken over een onderwijsbevoegdheid als hun betrokkenheid bij

de school een meer dan incidenteel karakter heeft.

Ouders kunnen de Minister vragen om een regeling of beschikking volgens artikel 1a van de Leerplichtwet terzake één of meerdere scholen, gericht op het mogelijk maken van huisonderwijs.

Voor deze constructies bestaan geen precedënten.

15. Het Europees recht maakt huisonderwijs niet op voorhand onmogelijk. De Europese Commissie spreekt van "compulsory schooling, be it in State schools or private tuition of a satisfactory standard". "Verification and enforcement of educational standards" blijven overheidstaken. Het is denkbaar dat ouders er filosofische overtuigingen op na houden waarvan huisonderwijs een wezenlijk onderdeel is. De Staat zal zich ervan moeten verzekeren dat het recht op onderwijs van het kind daarmee niet tekort gedaan wordt.
16. De huidige vraag van Nederlandse ouders en kinderen naar huisonderwijs is vrijwel nihil. Over de potentiële vraag valt niets concreets te zeggen.
17. Het onderwijsbeleid, met name ten aanzien van leerplicht, kan als volgt getypeerd worden:
 - Leerplicht is nodig.
 - Leerplicht en schoolplicht zijn identiek.
 - Scholen zijn verantwoordelijk voor de voortgang van het leerproces van kinderen.De huidige begrenzing van de periode tijdens welke kinderen volledig leerplichtig zijn, geeft een minimum garantie voor een adequate maatschappelijke voorbereiding. Tijdens deze periode dient ernaar gestreefd te worden dat kinderen zo min mogelijk verzuimen.
18. Er bestaat op dit moment bij de fracties van CDA, D'66 en PVDA geen draagvlak om het ouders en kinderen mogelijk te maken om te kiezen voor huisonderwijs. De volgende redenen worden het meest genoemd:
 - Er is op dit moment geen sprake van een duidelijke behoefte aan huisonderwijs.
 - Een sterke toename van de behoefte aan huisonderwijs wordt niet verwacht.
 - Het schoolonderwijs biedt voldoende kwaliteit.
 - Veeljarig voltijds schoolonderwijs is voor de persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke toerusting van kinderen onmisbaar.
 - Een effectief en efficiënt toezicht op de kwaliteit van huisonderwijs is moeilijk te realiseren.De VVD-fractie meent dat de overdracht van kennis de kerntaak van scholen is. In de persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke toerusting van kinderen kan ook buiten de schoolomgeving voorzien worden, hoewel scholen hierin een nuttige taak hebben. Deze partij zou zich niet op voorhand verzetten tegen een wetswijziging die huisonderwijs mogelijk zou maken.
19. Uit de ervaringen met huisonderwijs kunnen de volgende aanbevelingen voor de praktijk van het schoolonderwijs gedistilleerd worden:
 - Ouders intensief betrekken bij het onderwijs en de opvoeding van hun kinderen.
 - Maatwerk leveren in het leeraanbod aan kinderen.
 - Kinderen ervaring laten opdoen met verschillende vormen van discipline.
 - Gebruikmaken van een groot aantal hulpmiddelen, mensen en lokaties.

BIJLAGE 1. LITERATUUR

De met * aangegeven literatuur is geraadpleegd voor dit werkstuk. Meerdere publikaties van eenzelfde auteur in één jaar worden onderscheiden door achter het jaartal de letters a, b enz. te plaatsen. Wanneer het jaar van publikatie niet bekend is, wordt de afkorting z.j. gebruikt.

- Alaska Department of Education - 'Summary of SRA Testing for Centralized Correspondence Study April/May 1984'.
- Alaska Department of Education - 'Survey of Basic Skills, Alaska Statewide Assessment, Spring of 1985'.
- Alaska Department of Education - 'Results from 1981 CAT [for CCS]. 1986
- * Ariès, Ph. - 'De ontdekking van het kind'. 1960. Vertaling Uitgeverij Bert Bakker, 1987. ISBN 90-351-0385-8
- Carwile-Johnson, K. - 'Socialization practices of Christian home school educators in the state of Virginia'. in: 'Home School Researcher', 7(1), 1991
- * Charen, M. - 'Parents who teach at home'. In: 'Washington Times', 14/12/1995
- * Downing, W. - 'Making it work both In and Out of School'. In: 'Learning from home-based education'. 1992, Education Now Books, ISBN 1-871526-06-X
- * 'Education Now Ltd'. Informatievel, z.j.
- * 'Education Now News and Review', Autumn 1995, Issue Number 9 'Education Otherwise'. z.j.a
- * Education Otherwise - 'Flexi-time'. z.j.b
- * Education Otherwise - 'Home-based education'. z.j.e Education Otherwise - 'Home-based education effectiveness' research: Implications for L.E.A. Is policy and practieel. z.j.d
- * Eerste Kamer der Staten-Generaal - Handelingen (8 maart 1994)
- * Elias, E. - 'Education at home'. In: 'Montessori Courier', (1992)
- * Erp, M. van en P. Deckers - 'De Vliegende Hollander. Vervolgonderzoek. Samenvatting en conclusies'. Stichting Nederlands onderwijs in het Buitenland en Stichting Centrum voor onderwijsonderzoek van de Universiteit van Amsterdam. ISBN 90-6813-338-1. z.j.
- Galen, J. van – 'Ideology, curriculum, and pedagogy in home education'. In: 'Education and Urban Society' 21(1), 1988
- * Gibbs, N. - 'Home sweet school'. In: 'Time', 31/10/1994
- Havens, J.E. - 'A study of parent education levels as they relate to academic achievement among home schooled children'. Doctoral dissertation, Southwestern Baptist Theological Seminary, Fort Worth, TX
- * Holt, J. - 'How children learn'. 1967. ISBN 0.201.48404.8 (VS), ISBN 0.14.013600.2 (VK)
- * Holt, J. - 'Freedom and Beyond'. 1972
- * Home School Legal Defense Association - 'Answers to commonly asked questions about home education'. z.j.a
- * Home School Legal Defense Association - 'Introducing the Home School Legal Defense Association'. z.j.b
- Home School Legal Defense Association – Stanford Achievement Test group summary scores by gradel. 1992
- * Home School Legal Defense Association - 'Socialization: Home Schoolers are in the

- Real World'. In: 'Home School Court Report', september/oktober 1993
- * Home School Legal Defense Association - 'Home-Schooling Laws in the United States'. 1994
 - Hood, M. - 'Contemporary philosophical influences on the home schooling movement'. In: 'Home School Researcher', 7(1), 1991
 - Horniek, J. – 'Science instruction of home schooled teenagers'. In: 'Home School Researcher', 9(1), 1993
 - Klieka, C.J. - 'The Right Choice: The Incredible Failure of Public Education and the Rising Hope of Home Schooling', 1993
 - Klieka, C.J. - 'Home Schooling in the United States: A Legal Analysis'. Home School Legal Defense Association, 1994
 - Knowles, J.G. - 'Homeschooling and Socialization'. University of Michigan School of Education Study Press Release', 1993
 - * Koklanaris, M. 'Small world of learning'. in: 'Metropolitan Times', 21/4/1994
 - * 'Leerplicht en Schoolverzuim' nr. 28, juli 1994. Uitgeverij Samson
 - * 'Leerplichtwet' nr. 15, september 1987. Uitgeverij Samson
 - * Martin, H. – 'A day in the life of ... a home-educating family'. In: 'Education Now', Summer 1994
 - * McCulley, C. - 'Home is where the school is'. In: 'Crystal City', Fall 1994
 - * Meighan, J. (ed.) - 'The Freethinkers' Pocket Directory to the Educational Universe'. 1995, Educational Hereties Press, ISBN 0-9518022-6-7
 - * Meighan, R. - 'Home-based Education Effectiveness Research and Some of its Implications'. In: 'Educational Review', Vol. 4701 No. 3, 1995
 - * Meighan, R. en Ph. Toogood - 'Anatomy of choice in education'. 1992, Education Now Books, ISBN 1-871526-07-8
 - * Miller, S.B. – 'A Home Cure for School-Induced Funkt'. In: 'Wall Street Journal', 15/12/95
 - * Muckle, Y. - 'Been there, seen it, done it, it worked!' Gepubliceerd door Education Otherwise, z.j.
 - * Nederlandse Staatswetten, Editie Schuurman & Jordens. 7-I. Wet op het basisonderwijs. Vijfde druk, 1995
 - * Nederlandse Staatswetten, Editie Schuurman & Jordens. 60. onderwijswetgeving algemeen. Dertiende druk, 1995
 - * Nederlandse Staatswetten, Editie Schuurman & Jordens. 74-la. Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden e.a. Vierde druk, 1992
 - Oregon Department of Education - 'Summary of home schooling data', 1986-19901. 1990
 - * Pringle, P. – 'Adult Chauvinism and Children's Rights'. In: 'Learning from home-based education'. 1992, Education Now Books, ISBN 1-871526-06-X
 - Quine, D.N. en E.A. Marek - 'Reasoning abilities of home- educated children'. In: 'Home School Researcher', 4(3), 1988
 - Rakeshaw, J.F. - 'An analysis of home schooling for elementary school-age children in Alabama'. Doctoral dissertation, University of Alabama, Tuscaloosa, AL. 1987
 - Rakestraw, J.F. 'Home schooling in Alabama'. In: 'Home School Researcher', 4(4), 1988
 - Ray, B.D. - 'Home education in Montana: Family characteristics and student achievement'. National Home Education Research Institute, 1990a
 - * Ray, B.D. – 'A Nationwide Study of Home Education. A Synopsis'. Beschikbaar

- gesteld door de Home School Legal Defense Association, 1990b
- Ray, B.D. - 'Home education in North-Dakota: Family characteristics and student achievement'. National Home Education Research Institute, 1991
- Ray, B.D. - 'Home education in Oklahoma: Family characteristics, student achievement, and policy matters'. National Home Education Research Institute, 1992a
- * Ray, B.D. - 'Marching to the Beat of Their Own Drum! A Profile of Home Education Research'. Beschikbaar gesteld door de Home School Legal Defense Association, 1992b
- Reynolds, P.L. - 'How home school families operate on a day-to-day basis: Three case studies. In: 'Dissertation abstracts International', 47, 408A. 1985
- * Rich-Smith, R. en T. - 'A Delightful Happening: Our Experience of Home-based Education'. In: 'learning from home-based education'. 1992, Education Now Books, ISBN I- 871526-06-X
- * Robertson, B. 'Is Home schooling in a Class of Its Own?'. In: 'Insight', 17/10/194
- Russell, T. In: 'Home School Researcher', 10(1), 1994
- Shyers, L.E. 'Comparison of social adjustment between home and traditionally schooled students'. In: 'Home School Researcher', 8(3), 1992
- Smedley, T.C. - 'Socialization of home school children'. In: 'Home School Researcher', 8(3), 1992
- Sollenberger-Schemmer, B.A. - 'Case studies of four families engaged in home education'. In: 'Dissertation Abstracts International', 46, 2560A-2561A. 1985
- * Stichting IVIO - 'Wereldschoolinformatie in 't kort'. z.j.
- * Stichting IVIO - 'Lesgeven aan uw eigen kind'. ISBN 90-6121-119-0. 1996
- Taylor, J.W. - 'Self-concept in home-schooling children'. In: 'Home School Researcher 2(2), 1986
- Taylor, L. 'At home in school: An empirical, observational, and interpretative study of home education'. Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, San Francisco CA, April 20-24. 1992
- * 'The Teaching Home', mei/juni 1994
- * Telematica Research Centrum - 'Teleleren. Toekomstscenario's voor doceren en leren'. 1995. ISBN 90-75176-04-X
- Telematica Research Centrum - 'ICT op school. Een verkenning van de huidige en toekomstige rol in basis- en voortgezet onderwijs'. 1996
- Tennessee Department of Education - 'Tennessee statewide averages, home school student test results, Stanford Achievement Test, grades 2, 5, 7, and 9'. 1988
- Thomas, A. - 'The quality of learning experienced by children who are educated at home'. Paper given at the British Psychological Society Annual Conference 1994
- * Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 1992-1993, 22900 nr. 3: Memorie van Toelichting.
- * Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 1992-1993, 22900 nr. 4: Voorlopig verslag.
- * Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 1992-1993, 22900 nr. 5: Memorie van Antwoord.
- * Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 1992-1993, 22900 nr. 6: Eindverslag.
- * Tweede Kamer der Staten-Generaal - Handelingen (5, 6 en 12 oktober 1993)
- Wartes, J. - 'Washington Homeschool Research Project report from the 1986 homeschool testing & other descriptive information about Washington's homeschoolers'. 1987

Wartes, J. – 'The relationship of selected input variables to academic achievement among Washington's homeschoolers'. 1990a

Wartes, J. - 'Report from the 1986 through 1989 Washington homeschool testing'. 1990b

Washington State Superintendent of Public Instruction - 'Washington States experimental programs using the parent as tutor under the supervision of a Washington State certificated teacher' 1984-19851

- * Webb, J. 'Case studies of children learning at home'. In: 'Learning from home-based education'. 1992, Education Now Books, ISBN 1-871526-06-X
- * Welch, S. en C. Short - 'Questions & Answers Concerning Home Schooling'. speciale uitgave van 'The Teaching Home', 1994
- * Wells, T. - 'Home schooling makes a major comeback'. In: 'Washington Times', 12/11/1995

BIJLAGE 2. GERAADPLEEGDE INSTANTIES

<i>Instelling en contactpersoon</i>	<i>Adres</i>	<i>Telefoonnummer</i>
Verenigde Staten		
Home School Legal Defense Association	P.O. Box 159 Paeonian Springs, VA 22129	00-1-703-338-5600
National Home Education Research Institute; Western Baptist College	5000 Deer Park Drive S.E. Salen, OR 97301	
Engeland		
Education Now!	113 Amdel Drive, Braieote Hills	00-44-602-25.72.61
Educational Heretics Press, Roland Meighan	Nottingham NG9 3FQ	
Education Now Publishing	P.O. Box 186, Tieknull Co-operative Ltd. Derbyshire DE7 1WF	
Education Otherwise Enquiries team, Gary Podzore	105 Lloyd Street Sheffield S4 8TT	00-44-114-243.81.16
Education Otherwise Publications	110 Cambridge Street, Wolverton Kilton Keynes NK12 5AR	
Nederland		
APS, dhr. Van Velzen	Postbus 85475, 3508 AL Utrecht	030 - 285.66.00
CDA-fractie, mw. Van der Kwast	Postbus 30805, 2500 GY Den Haag	070 - 318.25.09
CPS, dhr. Wicherts	Postbus 30, 3870 CA Hoevelaken	033 - 254.12.11
D'66-fractie, mw. Bergman	Postbus 20018, 2500 BA Den Haag	070 - 318.36.20
Hogeschool Arnhem Nijmegen, Educatieve Faculteit, dhr. Cornelissen/dhr. Nabring	Cannenburglaan 6, 6825 KK Arnhem	026 - 364.27.27
ITS, dhr. Smit/dhr. Hooij	Toernooiveld 5, Nijmegen	024 - 365.35.00
IVIO, dhr. Rutten	De Schans 1802, Lelystad	0320 - 27.64.11
LVLK, dhr. v.d. Hulst		026 - 351.80.98
Ministerie van onderwijs, Cultuur en Wetenschappen	Postbus 25000, 2700 LZ Zoetermeer	079 - 323.23.23
dhr. Bessembinders		079 - 323.24.52
mw. Brouwer		079 - 323.24.60
dhr. Haak		079 - 323.47.31
NOB, dhr. Van Wulfen		070 - 386.66.46
PvdA-fractie, inw. Liesburg	Postbus 20018, 2500 BA DEN HAAG	070 - 318.27.65
TRC, mw. Hee@en/dhr. Out		053 - 485.04.85
VVD-fractie, dhr. van den Bos	Postbus 20018, 2500 BA Den Haag	070 - 318.29.05

ENGLISH SUMMARY

A CHOICE UNHEARD-OF: HOME EDUCATION AS AN ALTERNATIVE BESIDE EDUCATION IN SCHOOLS

SUMMARY

Education in the Netherlands is compulsory for all children of school-age. School attendance is compulsory according to the 1969 Compulsory Education Act. Children attend school unless parents successfully apply for exemption. The research carried out aims at:

- Informing concerned parties in the Netherlands about home education as it has been developing over the past twenty years, with specific reference to the United States and England
- Exploring the possibilities of choosing for home education within the Dutch legal framework
- Gauging the opinion of parties concerned about the relevance and desirability of allowing home education in the Netherlands.

In Chapter 1, parents' reasons and motives for choosing for home education are summarised. Reasons are broadly grouped into two categories (which are consequently subdivided):

1. Dissatisfaction with education in schools
2. Enthusiasm about the intrinsic values of home education

The diversity of backgrounds, reasons and motives is emphasised and demonstrated.

In Chapter 2, research concerning the results of home education is summarised. Intellectual feats and socialisation are dealt with in separate sections. The lack of significance of parent income, parent level of education and parent teacher certification with regard to home education results is discussed.

In Chapter 3, the way in which parents and children home-educate is described in five sections:

1. Parent roles
2. Child discipline
3. Curriculum
4. Time management
5. Resources

Care is taken to stress that no two families home-educate in the same way.

It is put that present-day home education differs fundamentally from pre-war home education.

A number of success-engendering factors are identified:

1. Parents are very concerned that their children receive a fitting education

2. Parents are willing and able to devote a lot of time to raising and educating their children
3. Any curriculum is adapted to the needs and possibilities of the child concerned
4. Curricula and schedules are frequently reviewed and adapted
5. Children take an active part in deciding what they learn, when and how
6. Children experience various types of discipline
7. Parents and children use a wide variety of resources, both inside and outside the home
8. Life and learning are not artificially separated

Chapter 4 contains information on how public authorities in the United States and England safeguard the home-educated child's right to education. Various support organisations are described. The concept of flexi-time is illustrated.

Chapter 5, discusses whether home education is legal in the Netherlands.

Home education is no ground for exemption under the 1969 Compulsory Education Act, i.e.: parents cannot refrain from sending their children to school solely on their wanting to home-educate their children. Parents applying for an exemption would have to prove:

- That home education is an integral part of the parents' philosophical convictions;
- That present-day home education is fundamentally different from home education as it was conceived to be at the time of the drafting of the 1969 Compulsory Education Bill.

As yet, there is no precedent for such an application.

In the Netherlands, parents are in principle entitled to found a government-funded school in order to ensure that the education their children receive is according to their wishes. Would home education be legal under the auspices of an existing or new- founded school? Three possibilities were investigated:

1. A new government-funded school, aiming to enable the children to be home-educated
2. An existing school, offering flexi-time arrangements
3. A new private school, aiming to enable the children to be home-educated

Option 1 is out.

Options 2 and 3 are only open for parents with a teacher certification and will need the consent of the Ministry of Education. Both options are unprecedented.

In Chapter 6, an inquiry into the level of support for home education is described.

Presently, there is no public demand for home education.

Government policy with regard to education can be characterised as follows:

1. Compulsory education is necessary
2. Education must come about through schooling
3. Schools are responsible for the children's learning, social development and preparation for society
4. Compulsory education lasts from ages five through to sixteen. This period is considered to render a minimal guarantee for competence in society. During this period, attendance should be full-time
- 5.

The four major political parties were asked to reflect on the findings of Chapters 1, 2 and 3.

Three political parties would not consider home education as a option which they would support, because:

1. There is no public demand for home education, nor is there likely to be any sizeable demand in the near future
2. Education in Dutch schools is of a satisfactory standard
3. School attendance is indispensable for the personal development and social skills of children
4. Inspection of home-educating families can hardly be conducted in an effective and efficient way

One political party regarded home education as a highly interesting phenomenon. Whereas they agreed to the reasons 1, 2 and 4 given above as correct, they did not regard school attendance as indispensable for the personal development and social skills of children. This party would not reject out of hand a change of law to allow home education.

Dutch society has strong egalitarian tendencies. Home education is by and large seen as counteracting those tendencies and is therefore rejected by most parties concerned.

Lex Wakelkamp